SZOCIÁLIS ÉS GYERMEKVÉDELMI FŐIGAZGATÓSÁG

PÁLYAORIENTÁCIÓ

EFOP-3.8.2-16-2016-00001 és
VEKOP-7.5.1-16-2016-00001
kiemelt projektek
Cím: 1071 Budapest, Peterdy u. 15.
E-mail: efop382@szgyf.gov.hu
E-mail: vekop751@szgyf.gov.hu

SZÉCHENYI 2020
MAGYARORSZÁG KORMÁNYA
Európai Unió
Európai Szociális Alap
BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Pályaorientáció

HALLGATÓI TANANYAG

Szerző

Bogács Ernő

Szakmai lektor

Király Barnabás

EFOP-3.8.2-16-2016-00001 és a VEKOP-7.5.1-16-2016-00001 azonosítószámú, Szociális humán erőforrás fejlesztése című kiemelt projekt

Az EFOP-3.8.2-16-2016-00001 és a VEKOP-7.5.1-16-2016-00001 azonosítószámú, Szociális humán erőforrás fejlesztése című kiemelt projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

A kiadvány a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság

EFOP-3.8.2-16-2016-00001 és a VEKOP-7.5.1-16-2016-00001 azonosítószámú,

Szociális humán erőforrás fejlesztése című kiemelt projekt keretében készült.

Kiadja Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság

1132 Budapest, Visegrádi utca 49.

Telefon: +36 1 769 1704

www.szgyf.gov.hu

Felelős kiadó Benedek István Zsolt főigazgató

Budapest, 2020

T

Tartalom

Bevezető **6**

1. Pályaorientáció/életpálya tervezés jelentősége **8**

1.1. A pályaorientáció alapjai - Fogalmi pontosítás 9

1.1.1. Pályaválasztási tanácsadás versus pálya-felvilágosítás 9

1.1.2. Pályaorientáció és életpálya-fejlesztés 11

1.2. Pályaorientáció és életpálya-tervezés a gyorsan változó, globális világ és az élethosszig tartó tanulás korában 12

2. A pályaorientáció alapterületeinek áttekintése saját élményen keresztül. A narratív modell **14**

2.1. Változók 15

2.2.Történet - Identitás - Pályaorientácó 15

3. Fiatalok életpálya-tervezésének segítése **20**

3.1. Nevelőszülői tanácsadó és pályaorientáció. Az eredményes támogatáshoz szükséges attitűd és a szülői szerep lehetőségei. 21

3.1.1. Narrativitás és nevelőszülői tanácsadás 21

3.1.2. Pályaorientáció mint obligáció 22

3.2. Mivel segíthetünk és mivel akadályozunk. A pályairányítás kockázatai 25

3.2.1. A pályaorientálás indokoltsága 25

3.2.2. A gyermek sorsrendezésének tervezése 29

Felhasznált irodalom **37**

Ajánlott irodalom **39**

Jogszabályok **40**

Előszó

Köszöntjük a 14 tanórás a **„Pályaorientáció”** c. szakmai blended-learning típusú továbbképzés hallgatójaként!

Ez a modern és új képzési forma magában foglalja egyrészről az e-learning módszertannal támogatott tanulást, másrészről pedig a jelenlétet igénylő személyes, konzultatív formát. Ezért nevezzük magyarul a blended-learning képzést, vegyes típusú képzésnek is.

- Az e-learning módszertannal támogatott részt a megadott elektronikus felületen éri el. A tananyag feldolgozásra és elsajátítására az Ön által meghatározott időbeosztásában és ritmusában kerülhet sor a megadott határidőig.
- A jelenlétet igénylő tananyagrészeket csoportos formában tudja elsajátítani a megadott napokon.
- A képzés vizsgával zárul, amit az elektronikus felületen tud teljesíteni a megadott határidőig. A határidő lejártát követően a teszt megírására nincs lehetőség.

Mit ad Önnek a „*Pályaorientáció*” továbbképzés, milyen kompetenciákkal bővül szakmai tudása?

A továbbképzés célja, hogy a gyermekvédelmi szakemberek hatékony segítséget nyújthassanak a fiatalok életpályájának tervezésében, a döntéshozatali folyamat kísérésében, a megalapozott döntéshozatal támogatásában. A továbbképzés gyakorlati ismereteket nyújt a szakembereknek abban, hogyan segíthetik a pályaválasztás előtt álló fiatalok önismeretének fejlesztését, amely egyik feltétele a megfelelő életpálya megtalálásának, kialakításának. Emellett megismerteti a különféle szakmák és foglalkozások választásának szempontrendszerét (kompetenciák, elvárt képzettség, egészségügyi alkalmasság, személyiségjegyek stb.), a képzési rendszert, a munkaerőpiaci trendeket és aktualitásokat.

Hogyan épül fel a „*Pályaorientáció*” továbbképzés?

Tananyagegység	Óraszám	Forma
1. Jelenléti képzési nap	10 tanóra	jelenléti
2. E-learning képzési rész	4 tanóra	e-learning

Bevezető

Teljesen érthető Kedves Nevelőszülői Tanácsadó, ha felmerül a kérdés Önben/Benned: Miért van szükségem pályaorientációs ismeretekre? Miért lenne az én feladatom? Miként tudom beilleszteni a munkámba?
Reméljük a képzés során olyan válaszokat tudunk adni e kérdésekre, amelyek nemcsak intellektuálisan meggyőzőek, hanem a mindennapi flow[1]-szerű tanácsadói tevékenységhez is hozzá tudnak járulni.

A képzés és a tananyag célja ***hozzásegíteni a gyermeket nem csak az iskola, szakma, továbbtanulás kiválasztásához, hanem olyan életúthoz, amely az övé, vagyis amely a legjobban igazodik a veleszületett és élettörténete által meghatározott adottságaihoz.***
A tananyag e feladatának természetesen közvetetten tesz eleget mert nem a gyermekeknek készült, hanem szakembereknek. Pontosabb ezért úgy fogalmazni, hogy ***a tananyag kifejezett célja eszközt és technikai megoldásokat adni ahhoz, hogy a nevelőszülői tanácsadó hatékonyan tudjon közreműködni e cél elérésében.***

Szándékos az eszköz és technika megkülönböztetése. Valamely technika önmagában is eredményes lehet, de csak a minden részletében ismert, így előrelátható helyzetekben. Amikor azonban valamely tevékenység tárgya az ember, akkor valamennyi embert, valamennyi ember lehetséges állapotát, valamennyi lehetséges helyzetet, amelyben előfordulhat és valamennyi lehetséges reakcióját lehetetlen modellezni. A gyermekek különböznek egymástól, folyamatosan változnak és különböznek azok a kihívások is amelyeknek alanyai. Valamennyi kihívás megoldását tehát nem lehet modellezni és begyakorolni. Ezért szükséges a megértés, az eszköz megértése. A tananyag ezért az eszköz alkalmazásának technikái bemutatását megelőzően, magának az eszköznek a megismertetésére törekszik. Szemléletet közvetít.

A pályaorientáció, ahogy látni fogjuk, egy átfogó fogalom. Először e fogalom lényegének vázolására törekszünk. Elkülönítjük azoktól a tevékenységektől, amelyek hasonlítanak ugyan rá, de tulajdonképpen annak csak részei. Bemutatjuk, hogy miben különbözik a pálya-felvilágosítástól és a pályaválasztástól. A különbözőség részletezését követően láthatóvá válik, hogy a pályaorientáció több mint iskola vagy foglalkozás választás. Amennyiben nem lenne félrevezető a fogalomhasználat azt is mondhatnánk, életpálya orientáció. Kifejezőbbnek tartjuk az életút tervezést, mivel ez a fogalom jobban érzékelteti, hogy a gyermek életútja tervezésének vagyunk részesei. Az életút tervezés azonban nem lehetséges az élettörténet megismerése nélkül. A gyermekkel történtek kihatnak a személyiségállapotára, meghatározók identitása alakulásában, az identitása pedig az életút választásaiban vagy alakulásában. Ez teszi szükségessé - az identitással kapcsolatos rövid kitérőt követően - a narratív pályaorientációs modell és annak indokoltsága bemutatását. Ebből és ezt követően válik érthetővé, miért feladata a nevelőszülői tanácsadónak a pályaorientáció. Életutat tervez és alakít, a gyermek túlélési esélye elősegítése érdekében. Más szóval – nevel. A nevelés, illetve az abban történő közreműködés pedig a nevelőszülői tanácsadó jogszabályban is rögzített feladata.

A pályaorientáció kapcsán több asszociáció megjelenhet. Fogalmi le- és elhatárolására, módszereire, több megoldás is adott, akárcsak céljának meghatározására. A nevelőszülői tanácsadók azonban a gyakorlatban érdekeltek, ezért olyan válaszokra van szükségük, amelyek - tudományos érdeklődésünkön túl - a mindennapokban jelentkező céljaik és feladataik elérésében támpontot jelenthetnek, tehát meggyőzőek, gyakorlatiasak, alkalmazhatók. Az elméletnek a módszerek megértését, befogadását kell szolgálnia nem pedig a lexikális tudás gyarapítását. A hivatkozott képzési célt ezeknek az elvárásoknak megfelelve tervezzük elérni.

[1] Utalunk itt Csíkszentmihályi Mihályra és flow-elméletére (Csíkszentmihályi, 1997), akinek pályaorientációval kapcsolatos kutatását illetve meglátásait fel fogjuk használni e tananyagban

A jelenkori pályaorientáció sajátossága, hogy miközben gazdag a hazai szakirodalma és eszközkészlete, intézményesített gyakorlati megvalósulása visszafogott (Borbély et al. 2013). Egyértelműbben fogalmazva: Miközben bizonyított a pályaorientáció szükségessége és eredményessége, az is, hogy megvalósítható – lásd hazai és külföldi példákat – valamiért elsikkad, jelentéktelenné válik a mindennapi szakmai gyakorlatban. Különösen értelmezhetetlen a pályaorientáció a gyermekvédelem rendszerében, jóllehet itt épp fordított a helyzet, mert ugyan nem pályaorientáció címke alatt, de egyes - mégpedig lényegi - elemei megvalósulnak, pontosabban előírtak (ld. egyéni gondozás-nevelési terv és önálló életvezetésre való felkészítés). A képzés és annak tananyaga ezért nem csak a nevelőszülői tanácsadókra érvényes ismerethalmazt közvetíti, hanem a pályaorientációval kapcsolatos XXI. századi hazai szakirodalom lényegi és releváns megállapításait, valamint hasznosítható tapasztalatait, továbbá a bevált hazai és nemzetközi módszereket is. Ezekre alapozva és ezeket adaptálva közvetít (kevés) elméleti hátteret és (több) gyakorlati módszert.

A remélhető haszon tehát olyan ismeretek és módszerek elsajátítása, amelyekkel hozzájárulhatunk a gyermek sorsrendezéséhez, ezáltal pedig szakmai eredményességünk megéléséhez.
Ki kell hangsúlyozni, hogy a várható hasznossága mellett a pályaorientáció feladatából adódó kötelessége is a nevelőszülői tanácsadónak.

Fritz Perls szerint a tanulást félreértelmezzük. Felfogásában a tanulás nem valami külső dolognak a „benyelése”, hanem annak felfedezése, hogy valami **lehetséges** (Perls, 1969).
A pályaorientáció ennek megfelelően nem a gyermek különböző tudásokkal történő elárasztása, hanem abban a felfedező expedícióban való kísérése, ahol megtapasztalhatja, hogy Ő is lehetséges.
E cél eléréséhez szükséges első lépés a pályaorientáció mibenlétének kibontása és egyéb hasonló tevékenységektől történő megkülönböztetése.

1. Pályaorientáció/életpálya tervezés jelentősége

Összefoglalás: A tananyag e részében megkíséreltünk egy fogalmi tisztázást annak érdekében, hogy egyértelmű legyen mit jelent a pályaorientáció. A pálya-felvilágosításról megállapítottuk, hogy az tulajdonképpen nem más, mint az iskolákról, képzésekről történő információnyújtás. A pályaválasztási tanácsadás annyiban több, hogy feltételez bizonyos adottságokat és azt is, hogy ezek nem ismertek az egyén számára. A pályaválasztási tanácsadás és a pályaorientáció az egyén ezen önmagával és a munka világával kapcsolatos ismeretszerzését foglalják magukban, valamint ezek összehangolását. de a pályaorientáció a pályaválasztási tanácsadástól eltérően ezt nem egyszeri mozzanatként, hanem folyamatjellegű ismeretmegújításként határozza meg. Kitérünk az információs forradalom térhódítására A változásra készülni szükséges, az átképzések megszervezése, az ipari és mezőgazdasági termeléshez szükséges Információs technológia egyre szélesebb körben történő, a piaci igényeknek megfelelő, naprakész oktatása, döntő tényező lehet egy-egy ország versenyképességének tekintetében.

Cél: A pályaorientáció és kapcsolódó fogalmak elkülönítése és pontosítása. **:** Piacképes szakmák beazonosítása munkaerő piaci folyamatok szemléltetésével.

Kulcsszavak: önismeret, foglalkozások ismerete, munkaerő-piaci ismeretek, pályaválasztási tanácsadás, pálya-felvilágosítás, pályaorientáció, életpálya-fejlesztés, munkaerőhiány, hiányszakmák, munkaerőpiac

Tanulást segítő kérdések: Mit értünk pályaválasztás alatt? Mit értünk pálya-felvilágosítás alatt? Miben határozható meg a pályaválasztási tanácsadás és a pálya-felvilágosítás közötti különbség? Mit értünk pályaorientáció alatt? Mit értünk életpálya-fejlesztés alatt? Miben határozható meg a pályaorientáció és életpálya-fejlesztés közötti különbség? Milyen változások azonosíthatóak be a foglalkoztatást érintően a globális gazdaságban? Milyen kihatása van ez a foglalkoztatásra és képzésre?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom:

- Borbély T.B. - Gyöngyösi K. - Juhász Á. (2013): *Az életút-támogató pályaorientáció a köznevelésben.* Új Pedagógiai Szemle, [on-line] 63. évf. 5-6. sz. pp. 32-49. http://epa.oszk.hu/00000/00035/00158/pdf/EPA00035_upsz_2013_05-06_032-049.pdf
- Borbély T.B. (2010): *Életút támogató pályaorientáció.* Ph.D. doktori értekezés. Budapest, (ELTE - PPK Neveléstudományi Doktori Iskola)
- *Kulcskompetenciák az Európai Unióban.* Európai Bizottság, 2018. http://ec.europa.eu/education/policy/school/competences_hu
- Hegyi N. (2018): *Mi a pálya?* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- Nemeskéri Zs., Szellő J. (szerk.*), Digitális kompetenciák és a pályaorientáció munkaerőpiaci összefüggései a 21. században*, Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2017. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1809.pdf
- Suhajda Cs.J. (2017): *A pályaorientációs tevékenység változása és megvalósulása a köznevelésben a rendszerváltozástól napjainkig különös tekintettel az információs folyamatokra.* Ph. D. doktori értekezés. Pécs (PTE - PMMMIK Neveléstudományi Doktori Iskola)
- Báger G. (szerk.): *A tudásalapú gazdaság és társadalom*, Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézet, Budapest, 2008.

1.1. A pályaorientáció alapjai - Fogalmi pontosítás

Mit kell értenünk pályaorientáció alatt? Több eltérő válasz fogalmazható meg:

- tanácsadás, hogy milyen pályát válasszon a gyermek
- informálás iskolákról, képzésekről
- segítés iskola és képzés választásban
- informálás szakmákról
- segítés szakmaválasztásban
- visszacsatolás képességekről
- munkához kapcsolódó készségek feltérképezéséhez segítségnyújtás
- nevelőszülő segítése a gyermek pályaválasztásában
- egyéb

Az alábbiakban megkísérlünk egy fogalmi tisztázást annak érdekében, hogy egyértelmű legyen mit jelent a pályaorientáció a szakirodalomban és mit a gyermekvédelemben, azon belül pedig a nevelőszülői tanácsadásban. Látni fogjuk, hogy lesznek eltérések (mert a szakirodalom vagy az oktatáshoz vagy speciálisan képzett szakemberekhez köti, illetve ezek kombinációjaként közelíti meg) és lesznek közös elemek. Ahhoz, hogy el lehessen határolni, mi lehet a nevelőszülői tanácsadó feladata, a szakirodalmi és annak gyakorlati megvalósításaira történő kitérés elengedhetetlen, mert ebből kiindulva -pontosabban azt adaptálva- lehet a nevelőszülő tanácsadó pályaorientációs tevékenységének kereteit és tartalmát meghatározni.

Borbély-Pecze Tibor a pályaorientáció körül felmerülő fogalmakból tizenötöt azonosított be: pálya irányítás, pálya-felvilágosítás, pedagógiai információ tanácsadás/konzultáció, pályaválasztási tanácsadás/konzultáció, (Borbély, 2010).

Ezek közül tizenkettőt figyelmen kívül hagyunk. Azokat, amelyek vagy a hétköznapokban (pl. pályairányítás) vagy a gyermekek vonatkozásában nem használatosak (pl. karrier tanácsadás).
Amelyekkel viszont kötelező foglalkoznunk:

- pályaválasztási tanácsadás,
- pályaorientációs tanácsadás.

1.1.1. Pályaválasztási tanácsadás versus pálya-felvilágosítás

A hétköznapokban pályaválasztási tanácsadás alatt az iskolákról, képzésekről történő információnyújtást értünk. A gyermek, esetleg a szülő tájékoztatását arról, hogy milyen iskolák, milyen képzési lehetőségek vannak. Ez tulajdonképpen pálya-felvilágosítás. Nem foglalkozik a gyermek személyiségével. Kész személyiségként kezeli, aki birtokában és tudtában van a döntéshez szükséges képességeinek, érdeklődésének, értékeinek és képes is dönteni a lehetőségek között. Feltételezi, hogy a gyermek és szülője mindent tud magáról, segítséget csak abban igényel, hogy valaki felvilágosítsa, milyen szakmák milyen iskolák vannak. Érdekessége, hogy azt tekinti ismeretlennek, ami viszonylag könnyen megismerhető, a választható iskolákat, képzéseket. Az önismeretet pedig, amely sok felnőtt számára is nehéz és folyamatos kihívás, azt adottnak veszi.

A pálya-felvilágosítás nem aggályoskodik a gyermek valós (ön)ismeretével kapcsolatban. Azt adottnak véli. Ennek következtében odaadja az épp aktuális továbbtanulási tájékoztatót vagy megadja az Oktatási Hivatal intézménykeresőjének elérhetőségét[2] esetleg technikai segítséget nyújt a honlapon történő eligazodásban.

[2] http://www.oktatas.hu/kozneveles/intezmenykereso/koznevelesi_intezmenykereso

Szemléltetésként nézzünk egy "fiktív" esetet:
Peti elkezdte a nyolcadik osztályt és a szüleivel dönteni szeretne, hol tanuljon tovább. Jegyei szerint nem annyira jó tanuló, de a technikatanár többször megdicsérte, hogy jó a kézügyessége. Ezt a szülei is így tapasztalják, Peti is szeret barkácsolni, ezért úgy vélik jó asztalos lehet belőle, ráadásul Petinek is tetszik a szakma. Olyan iskolát keresnek, ahol megtanulhatja az asztalos szakmát. Tanulmányi eredményei alapján szakiskolában gondolkodnak, de tájékozatlanok hol van ilyen iskola. Megkeresik Peti osztályfőnökét. Az osztályfőnök ismer egy ilyen iskolát közeli városban, de nincs annyira jó véleménye róla, ezért ad Petiéknek egy továbbtanulási tájékoztatót, amelyből kikereshetik milyen asztalost képző iskolák vannak a környéken. A szülők elviszik a könyvet, de nehezen tudnak eligazodni rajta, Peti ezért visszaviszi és kéri, hogy az osztályfőnök segítsen kikeresni az iskolákat. Az osztályfőnöknek eszébe jut, hogy a legutóbbi tantestületi értekezleten valaki mondta, hogy az Oktatási Hivatal honlapján egész jó intézménykereső van. Telefonján kikeresi a honlap elérhetőségét és odaadja Petinek, akin látszik, hogy tanácstalan. Az osztályfőnök észreveszi és rákérdez, Peti elmondja a szülei nehezen boldogulnak az internetes dolgokkal. Nem tudna a tanárnő segíteni? Az informatika terem épp szabad ezért elmennek és rákeresnek az Oktatási Hivatal intézménykeresőjére, beállítják a megfelelő szűrőket (megye, szakmacsoport-faipari). Három intézményt is megjelenít a kereső, viszont nem derül ki, hogy asztalosokat képeznek-e, így tovább keresnek, végül az intézmények honlapján találnak információt, a három intézményből csak egynél van ilyen képzés. Ide adja be Peti a jelentkezését.

Ez a megközelítés a gyermekről olyan fokú önismeretet és érettséget feltételez, amellyel még a felnőttek jelentős része sem rendelkezik. Azt feltételezi, hogy a gyermeknek megkérdőjelezhetetlen és tévedhetetlen tudása van képességeiről. Arról, hogy melyek az erősségei és mi az, aminek fejlesztésébe nem érdemes energiát fektetnie. Ezt a tudást pedig nemcsak tanulmányok/tantárgyak vonatkozásában tekinti adottnak, hanem személyisége, személyiségjegyei tekintetében is. A tantárgyak tekintetében még érthető ez a feltételezés, hiszen adottak az érdemjegyek, esetleg a szaktanárok jellemzése, de itt is merülhetnek fel kérdőjelek a tényszerűség kapcsán. Például a jegyek kétséget kizáróan jelzik-e a gyermek tantárgyi képességeit vagy csak a szülők elvárását, a belefektetett munkát (plusz órák), szaktanári szubjektivitást stb. A személyiség vagy személyiségjegyek vonatkozásában feltételezett önismeret kapcsán a kérdőjelek tovább sokasodnak. Biztosan tudatában van a gyermek valódi érdeklődésének vagy ez csak a kortárscsoport esetleg a szülői hatás, amellyel épp akkor azonosul. Erősségei vélt vagy valós erősségek. Stb.

A pályaválasztási tanácsadás ennél több. A tanácsadásnak ez a típusa már figyelembe veszi, hogy a sikeres választáshoz szükséges a gyermekben meglévő és a pálya által megkívánt adottságok összehangolása. Az összehangoláshoz pedig ezen adottságok ismerete. A gyermek adottságairól pályaválasztási tanácsadás során azt feltételezzük [3], hogy nem tudatosak és nem feltétlenül tényszerűek. Vagyis, hogy sem a gyermek, sem a szülei előtt nem ismertek. Ez a kiindulási pont. Lehet, hogy ez nem így van, de a pályaválasztási tanácsadó ebből indul ki. A tanácsadás folyamán természetesen kiderülhet az, hogy a szülők vagy akár a gyermek is nagyfokú tudatossággal és tényszerű minőségben rendelkezik ismerettel képességeiről, érdeklődéséről, értékeiről. A pályaválasztási tanácsadó azonban ennek ellenkezőjéből indul ki. Feladata, hogy segítse a gyermeket önismeretében, az Ő érdeklődése, az Ő értékei, az Ő munkamódja beazonosításában. Miután ez megtörtént, csak akkor következhet az így megismert adottságok és a lehetséges pályák összehangolása. E tekintetben a pályaválasztási tanácsadónak kell rendelkeznie tudással. Egyrészt megfelelő pályaismerettel és naprakész munkaerő-piaci információkkal, másrészt az összehangolással,

[3]Hangsúlyozzuk, ez feltételezés. Természetesen a gyermek és nevelői is bizonyos (korlátozott és szubjektív) tudással rendelkeznek a megnevezett területeken. Ezt a tudást „tudatosítani szükséges és ezen keresztül ez a tudás egyrészt a tanácsadás során felhasználható, másrészt a kompetencia érzését és az együttműködési készséget is erősíti a gyermekben és a szülőben is, ha olyan attitűddel közelítünk hozzájuk, amelyben őket is kompetens félnek tekintjük.

mint tevékenységgel kapcsolatos tudással és készséggel.

Szemléltetésül itt egy valóban fiktív példa:
Palkónak nagyon jó jegyei vannak irodalomból, történelemből, és jól teljesít fizikából is, viszont matekból kevésbé. Érdekli a gépészet. Korán megtanult vezetni, ő szereli a biciklijét és bármit, amit az édesapja megenged. Ennél is jobban érdekli minden, ami régi. Minden nyáron régésztáborban van, falja a történelmi könyveket. Történelemből országos versenyen is volt. Régész szeretne lenni, de azt is szeretné, ha lenne egy autó-tuning műhelye. Ő is és szülei is tanácstalanok milyen irányban tanuljon tovább, gimnáziumban vagy szakközépiskolában. Az iskolában a tanárok ellentétes tanácsokat adtak. A történelem tanár egy leendő kiváló régészt lát Palkóban, hogy dönteni tudjon (és ne csak a régésztáborok alapján) megszervezett egy beszélgetést egy régész barátjával, aki a régész szakma kevésbé izgalmas mozzanataival is megismertette. A technika és fizika tanárok egy nagyon jó gépészmérnököt láttak Palkóban, a technika tanár el is vitte egy autószerelő műhelybe, ahol eltölthetett egy egész napot. Palkó és szülei továbbra is bizonytalanok. Az osztályfőnök megadja az Oktatási Hivatal honlapján található intézménykereső elérési címét és a szülőkre bízza a döntést. A szülők országosan keresnek intézményt, mert számukra az intézmény minősége fontosabb, mint a közelsége. Hosszas keresés és informálódás után lakóhelyüktől 120 kilométerre találnak egy jó nevű szakközépiskolát, illetve a városban, ahol élnek egy hasonlóan nívós gimnáziumot egy elismert történelemtanárral. Bizonytalanságuk nem mérséklődött, viszont egy ismerős család ajánlott egy fővárosi céget, amelynek az iskola- és pályaválasztás előtt álló gyermekek/fiatalok képességvizsgálata a specialitásuk. A szülők referenciákat szereztek a cégről, melyek meggyőzőek voltak, így megrendelték a teljes szolgáltatási csomagot. A felmérést több szakember végezte, több alkalmat igénylő interjúk (a szülőkkel is készült interjú) és tesztek alapján készítettek egy részletes képességprofilt, melyet szintén részletesen átbeszéltek a szülővel és a gyermekkel. A szülők és a gyermek ezek alapján hozták meg döntésüket a továbbtanulást illetően.

Érzékelhető, hogy a pályaválasztási tanácsadás egyszeri időkeretben megvalósuló életmozzanat[4], amely magába foglalja a gyermek önismeretének elősegítését, kapcsolódó pályák bemutatását és összehangolását. A lényeg, hogy ez egy adott, jól behatárolható időkeretben történik, még akkor is, ha az egyes elemek (önismeret elősegítés, pálya bemutatás, összehangolás) időben el is válnak egymástól. Megvalósulhat fél év alatt, de akár nyolc hét alatt is több alkalomból álló tanácsadásként. Jóllehet több tanácsadási alkalom van, ezek egyetlen döntéshez kapcsolódnak, és a gyermek életének csak egy mozzanatát jelentik. Például (ld. fiktív esetleírásunkat) a hetedik osztály végén vagy a nyolcadik osztály elején a szülő vagy a gyermek pályaválasztási tanácsadóhoz fordul a döntés elősegítése érdekében.

A szakember és esetlegesen az általa bevont egyéb szakemberek különböző módszerekkel, akár több személyes találkozást követően, bizonyos időn belül hozzásegítik a gyermeket a pályaválasztáshoz kapcsolódó önismerethez. Miután - illetve módszertől függően párhuzamosan - megtörténik a pályaválasztáshoz szükséges képességek, érdeklődések és értékek feltérképezése és azok tudatosítása/interiorizálása, következik a lehetséges pályákkal kapcsolatos összehangolási folyamat, vagyis a döntés.

1.1.2. Pályaorientáció és életpálya-fejlesztés[5]

A pályaorientáció, a pályaválasztási tanácsadás tovább gondolása, az 1990-es években váltotta fel a pályaválasztási tanácsadás fogalmát. Megállapítottuk, hogy a pályaválasztási tanácsadás egyszeri

[4] nem pedig egy olyan folyamat része, amely átöleli az egyén intézményesített tanulási létének tanulással töltött éveinek egészét
[5] Suhajda, 2017. és Pecze, 2011 alapján

időkeretben megvalósuló életmozzanat, nem pedig egy olyan folyamat része, amely átöleli az egyén intézményesített tanulási létének tanulással töltött éveinek egészét. Így az iskolai évek kezdetét és végét. A pályaorientációban erőteljesebb a folyamat jelleg és az életpálya szemlélet. Más tekintetben a két fogalom/tevékenység ugyanaz: az egyén önmagával és a munka világával kapcsolatos ismereteit foglalja magában, valamint ezek összehangolását. A folyamatosság a pályaorientáció esetében azt jelenti, hogy az életpálya melletti döntés nem egyszeri, hanem több alkalommal történik. Az egyén életében több olyan döntési helyzet áll elő, amikor valaki választani kényszerül életpályáját, gyermekek esetében iskolaválasztását vagy iskola-váltását illetően. A döntés éppen ezért csaknem folyamatos ön- és pályaismeretet igényel, valamint az ezekhez és összehangolásukhoz szükséges szolgáltatások folyamatos rendelkezésre állását. A pályaorientációs tevékenység így "leginkább a kompetenciafejlesztésre fekteti a hangsúlyt" (Suhajda 2017: 25).
Az így felfogott kompetenciafejlesztés fókuszú pályaorientáció pedig nemcsak ismétlődő és egymástól egyébként elszigetelt, hanem *egymásra épülő* tevékenységek organikus egysége. Jellegében inkább az "általános szocializációt támogató teljes pedagógiai folyamat" (Pecze 2010:109) része, és mint ilyen nemcsak az iskolaválasztást célozza, hanem minden olyan képesség beazonosítását, tudatosítását és fejlesztését, amelyek egy, az egyénhez mért kielégítő életút elérésében hasznosíthatók.

Ezzel a meghatározással viszont túllépünk az iskolaválasztáson és a foglalkozás-választáson, mint végső célon, sokkal ambiciózusabbak leszünk, az életút meghatározásában, támogatásában kívánunk részt venni. Túllépünk-e hatáskörünkön? Amennyiben pálya-felvilágosításként vagy pályaválasztási tanácsadásként fogjuk fel a pályaorientációt, mindenképp. Azonban, ha elfogadjuk, hogy mind az iskola, mind a szakma vagy a munka melletti döntés több döntési helyzetből és döntésből adódik, akkor egyértelmű, hogy a döntések/választások támogatása egyrészt folyamatosan rendelkezésre kell, hogy álljon, másrészt nem korlátozódhat egy adott pillanatfelvételnyi helyzetre. A döntés támogatása nem egy adott helyzetben történő tanácsadás, hanem a döntésre történő felkészülés támogatása is. A döntéshez szükséges információk nem korlátozódhatnak a gyermek/tanácsot kérő és a szituáció keresztmetszetszerű feltérképezésére és elemzésére. Szükségesek a távolabbi előzmények, valamint a látszólag döntési helyzethez nem kapcsolódó információk is. Hosszmetszetre van szükség, amelyben figyelembe kell venni a gyermek előzetes tapasztalásait is. A pályaorientáció a gyermek részéről ugyanis egy „olyan folyamatos tanulási tevékenység, amely révén az egyén önmagáról és környezetéről direkt és közvetett úton szerzett információt megtanulja rendszerezni és döntésében felhasználni” (Suhajda 2017:24).

Mindezek oka és szükségszerűsége a munka világának és ennek megfelelően a munkához kapcsolódó adottságoknak, készségeknek, attitűdöknek XXI. századi változásai.

1.2. Pályaorientáció és életpálya-tervezés a gyorsan változó, globális világ és az élethosszig tartó tanulás korában

Az elmúlt évtizedek átfogó trendje a globalizáció, amely piacgazdaságon keresztül formálja a társadalmat is. A rendszerváltás bekövetkezése óta a globalizációs jelenségek határozzák meg a magyar munkaerőpiac alakulását.

A Szovjetunió, és a kelet-közép európai térség gazdasági és politikai egységének 1990-es felbomlásával, a diktatúrák megszűnésével új piacok nyíltak, és az elsősorban nyugat európai, amerikai és japán tulajdonú multinacionális nagyvállalatok az olcsó munkaerőt és a kedvező kereskedelmi feltételeket kihasználva, elkezdték megalapítani leányvállalataikat a volt „keleti blokk” országaiban. A piac megnyílásával és Magyarország Európai Uniós tagságával jelentős szerkezetváltozás történt a magyar gazdaságban, különös tekintettel az ipari termelésre, a kereskedelemre, a korszerű

technológiákra, az üzemszervezési folyamatokra, a menedzser szemlélet elterjedésére, amelyek mind jelentős szemléletbeli változást igényelt a hazai munkaerőpiacon.

Mára a multinacionális nagyvállalatok, és azok külföldi tulajdonú beszállítóik adják a magyarországi munkahelyek közel harminchat százalékát. Ha ezekhez hozzávesszük a magyar tulajdonú beszállítói kört, akkor ez a szám ötven százalék fölé ugrik. Ezek a számok pedig kikövetelik a tudatosabb oktatást, a piaci igényeknek megfelelő szakképzést. Amit egyrészt a vállalatok legkorszerűbb technológiái „maguktól" generálnak, másrészt az oktatási intézmények és a vállalatok közös szakképzési rendszer kialakítása visz véghez. Mind a közép-, mind a felsőoktatásban megjelentek a nyugaton már jól bevált duális képzések, amelynek során a diákok már a munkába állásuk előtt megtapasztalhatják a vállalatok működését átfogó folyamatokat, és gyakorlati tudást szerezhetnek egy-egy specifikus tevékenységben. A folyamat elterjedése napjainkban is tart, és további jelentős változások előtt áll, mivel az információs forradalom térhódításával nemcsak a telekommunikáció, az informatika, hanem az ipari termelés, az orvostechnika és a mezőgazdaság további átalakulása is könnyen prognosztizálható.

Ugyan a teljes ipari termelés megváltozására, a folyamatok automatizálására és a 3D nyomtatás drasztikus elterjedésére még várnunk kell egy-két évtizedet, de az új technológia már jelen van és működik, bizonyos termelő vállalatoknál már használják, de a meglévő folyamatok még beágyazottak, nagyobb költség lenne a cseréjük, mint a későbbi megtérülés. A változásra azonban készülni kell, az átképzések megszervezése, az ipari és mezőgazdasági termeléshez szükséges Információs technológia egyre szélesebb körben történő, a piaci igényeknek megfelelő, naprakész oktatása, döntő tényező lehet egy-egy ország versenyképességének tekintetében.

A munkaerőpiaci kihívások ezzel még nem érnek véget, ugyanis jelentős bérkülönbségek mutatkoznak a „nyugat" és a „kelet" között az azonos munkakörökben, - akár cégcsoporton belül - ami miatt elvándorlás volt tapasztalható nyugat felé az elmúlt másfél évtizedben. A cél a nyugati bérszínvonal 50-60 százalékának az elérése a jelenlegi 25-35 helyett, ehhez azonban kormányzati beavatkozásokra, elsősorban a járulékok csökkentésére lenne szükség a munkaadói- és a munkavállalói oldalon egyaránt. A tendencia ugyan javulást mutat, ami egyelőre a kivándorlás lassulásához elegendő, de korántsem elég a megállításra, és a már kivándoroltak visszacsábítására.

2. A pályaorientáció alapterületeinek áttekintése saját élményen keresztül. A narratív modell

Összefoglalás: A XXI. századra gyökeresen átalakult a munka világa. Ennek következtében már nem elegendő valamely (egy) szakmára történő felkészülés, csak az adott (egy) szakmához szükséges specifikus ismeretek elsajátítása. A változásra és több szakmára felkészülés szükséges, de ehhez nem csak több szakmához szükséges specifikus ismereteket kell elsajátítani. Elsőként az egyénnek magát kell megismernie, hogy milyen adottságokkal rendelkezik, ki ő. Az identitását kell meghatároznia. Ki vagyok én? Az identitásából tudja csak beazonosítani, hogy mire (lehet) alkalmas, miben (lehet) jó. Az identitás, az én, a self azonban csak részben kész. Kibontakozását alakítják az egyént ért hatások, az egyénnel kapcsolatos történések, az egyén történetei. Az én, a self, az identitás és így az egyénhez illeszkedő foglalkozásra történő felkészüléshez elengedhetetlen az egyén történeteinek megismerése.

Cél: A pályaorientáció és a történetiségében elérhető önismeret (identitás) összefüggéseinek feltárása.

Kulcsszavak: változás, identitás, önismeret, történet, narráció

Tanulást segítő kérdések: Hogyan változott a munka világa a XXI században, összehasonlítva a XX: századdal? Hogyan tud felkészülni az egyén a megváltozott körülményekre? Miben határozható meg a pataki-féle és a rogersi énfelfogás közötti különbség? Hogyan hat a történet és, hogyan hat annak elmesélése az én-re? Miben határozható meg a történetek és azok hatása tudatosításának fontossága?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom

- *Bartlett és a sémaelmélet.* Wikipédia. https://hu.wikipedia.org/wiki/Frederic_Charles_Bartlett
- Bartlett, F.C. (1985): *Az emlékezés: Kísérleti és szociálpszichológiai tanulmány.* Budapest, Gondolat.
- Bogács E. (2016*): A gyermeknevelés késő modern kori kihívásai.* Metszetek Vol.5 (2016) No.4 http://metszetek.unideb.hu/a_gyermekneveles_keso_modern_kihivasai_bogacs_erno_2016_04
- Herman, J.L. (2011): *Trauma és gyógyulás: az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig.* Budapest, NANE.
- Kollár K. - Szabó É. (2005): *Pszichológia pedagógusoknak.* Budapest, Osiris.
- Pataki Ferenc (1982): Az én és a társadalmi azonosságtudat. Budapest,Kossuth Kiadó.
- Pataki F. (1987): *Identitás, személyiség, társadalom. Az identitáselmélet vitatott kérdései.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Pataki F. (2008): *Az „eltűnt én" nyomában.* Magyar Pszichológiai Szemle, 63 (3) 409-470.
- Rogers, C. R. (2003): *Valakivé válni: A személyiség születése.* Budapest, Edge 2000.

2.1. Változók

A XXI. századra gyökeresen átalakult a munka világa. Sokkal inkább jellemzi a bizonytalanság, az instabilitás, a kiszámíthatatlanság és az állandó változás, mint a biztonság, a stabilitás, a kiszámíthatóság.

A XX. században szakmára történő felkészülésen volt a hangsúly. A szakma megszerzésével pedig a szakmai életút viszonylag stabil szervezeti keretekben volt megélhető (Di Fabio – Bernaud, 2018.). Például a keleti blokkban, egy faluban élő viszonylag jó matematikai készségekkel rendelkező gyermek eldönthette, hogy könyvelőnek tanul. Kiszámíthatóan esélye volt arra, hogy a helyi vagy környékbeli vállalatnál talál munkát és nagy valószínűséggel számíthatott arra, hogy sokáig, akár nyugdíjazásig ott fog dolgozni. Nyugaton a sorstársa hasonlóan valamely cégnél tervezhette jövőjét. A jövőbe beleértve szakmai előmenetelét, karrierjét. A szakmai út/karrier szervezethez vagy szakmához igazítottan volt tervezhető, vagyis a szakmai utat, a karriert és a kapcsolódó készségfejlesztést, készséggyarapítást a szervezet/szakma kimondott vagy kimondatlan elvárásai határozták meg. A munkavállaló ezen elvárásokhoz igazodott.

A XXI. században ebben lényegi változás következett be. A lehetséges szakmai életutak kevésbé megjósolhatók, és a munkavállalóknak már nem csak szakmai előrehaladásuk kapcsán kell esetlegesen döntést hozniuk, hanem a gyakori változások következtében szakmájukkal, pontosabban lehetséges szakmájukkal kapcsolatosan kerülnek többszöri döntési kényszerhelyzetbe. Ma már nem elegendő valamely szervezet és szakma elvárásaihoz igazítani szakmai tudás és készségek gyarapítását, képességek fejlesztését. A szakma választás, munkahely szerzés és megtartás, a szakmai előmenetel nem valamely szervezethez vagy szakmához kötött, hanem a munkavállalóhoz magához (Di Fabio – Bernaud, 2018).

A munkavállalónak a saját (ezen belül munkához kapcsolódó) értékeit, érdekeit, céljait, tulajdonképpen az identitását (self-én) kell felfedeznie és meghatároznia. A munkahely keresésnek a felfedezett és elfogadott identitásra kell épülnie, nem pedig valamely munkáltató vagy szakma elvárásaira. Lehetséges, hogy nagyon csábító és izgalmas például az ipari alpinista munkája, azonban annak felderítése nélkül, hogy a jelölt bírja-e a magasságot, van-e tériszonya, bírja-e a tartós fizikai megterhelést, megfelelő-e a színlátása stb., nem sok értelme van, sőt akár kockázatos is e mellett döntenie.

2.2.Történet - Identitás - Pályaorientácó

A csak adott személyre jellemző értékek, érdekek és célok (identitás – self – én) feltárása mellett szükséges a bármely munkavállaláshoz és munkavégzéshez szükséges kompetenciák, a nyitottság, a rugalmasság, az alkalmazkodóképesség fejlesztése. Mindezekre nem azért van szükség, hogy az egyén jól tudjon dönteni, hanem azért, hogy alkalmas legyen a *„valamire válásra”* (Di Fabio – Bernaud, 2018: 5). Ezt nem úgy kell érteni, hogy már nem szükségesek egy adott szakmához *specifikus* ismeretek, tapasztalatok, elsajátítása és fejlesztése, hanem hogy ez nem elegendő. Azokat a képességeket is fejleszteni kell, amelyek az *általában vett munkára tesznek alkalmassá*. E készségek révén a szakmai életútban bekövetkező bármely változás vagy törés esetén is alkalmas és felkészült lehet az egyén, készen állhat más életpálya, más szakma elvállalására és gyakorlására – a *valamire válás*ra.

A *valamire válás*ra történő felkészüléshez nem elegendő egy pillanatfelvétel az egyén értékeiről (beleértve a képességeket, személyiségjegyeket is), érdekeiről és céljairól. Ezek azonosítása nem lehetséges keresztmetszeti feltárással. Az egy adott pillanatban történő, és az adott pillanatban

rendelkezésre álló belső adatok (személyiségjellemzők) feltérképezése szükséges, de nem elégséges. Ezeket az adatokat ki kell egészíteni külső, és a feltérképezés időpontjától eltérő intervallumból származó adatokkal. Igen erős az a meggyőződés, hogy az embernek, az egyénnek vannak örökletes állandó megváltoztathatatlan tulajdonságai. Ezt ki szokták egészíteni azzal, hogy az öröklött tulajdonságok mellett, az egyént ért hatások nyomán további állandó tulajdonságok alakulhatnak ki. Kevésbé, legalábbis a köztudatban kevésbé elterjedt felfogás, hogy nem beszélhetünk ilyen állandósult tulajdonságokról, végső soron az egyén életében születéstől halálig változatlan identitásról (filozófiai értelemben szubjektumról ld. Nietzsche).

Mielőtt még belebonyolódnánk filozófiai fejtegetésekbe is, állást foglalunk és kijelentjük, számunkra szimpatikusabb egy köztes megoldás, mely szerint vannak tartós állandóságú tulajdonságok ám ezek nem változtathatatlanok, minőségükben és számukban sem. A statikus személyiségjegyeket feltételező identitás mellett/helyett ezért érdemes megfontolni a történetekből felépített identitás, a történeti én koncepcióját. (Di Fabio – Bernaud 2018: 6). Elmélettörténeti háttérként említjük meg, hogy ez a narratív identitás filozófiai és pszichológiai problematikája, melynek filozófia területén legismertebb képviselője Paul Ricoeur, pszichológia területén Theodor Sarbin, pályaorientáció területén pedig Mark L. Savickas. Érzékeljük, tulajdonképpen az eleve elrendeltség vagy a genetika versus környezet problematikájának modern és tetszetős átfogalmazásával állunk szemben. Vannak-e állandó megváltoztathatatlan tulajdonságaink, melyek meghatározóak a sorskönyvünk szempontjából (gén, isteni akarat) vagy ezek a tulajdonságok az egyént ért hatások (környezet), az egyén élettörténete során, a történettől és annak elbeszélésétől meghatározottan alakulnak? Mivel Riceur valahol a kettő között foglal állást (az énnek nincsenek tulajdonságai, a tulajdonságok a történetben léteznek), tegyünk mi is így, annál is inkább mert e téma alapjául szolgáló könyv (Di Fabio – Bernaud, 2011) szerzői is így tesznek.

Két dolgot kell kiemelnünk. Az egyik, hogy a történet hatással van az énre, a másik, hogy nem csak a történet, hanem annak elmesélése is.

Nézzük az elsőt. A történet, vagyis az, ami az egyénnel történik, ilyen vagy olyan módon hat rá. Egy súlyos trauma, amely az egyén egész addigi identitását megrendítheti. Egy baleset, amelyben valaki maradandóan megsérül. Ismétlődő kudarcélmény vizsgahelyzetben. Az elegendő és bőséges táplálkozás hatással van a testi fejlettségre. A matematikában elért kiváló érdemjegyek megerősítően hatnak a reál beállítódás vélelmére. Az erőfeszítés és kitartás fokozódó és sikeres esetei, az állóképességbe vetett hitre. Amikor leúsztam levegővétel nélkül egy hosszt, amikor megdicsért az edző, amikor ötöst és dicséretet is kaptam a dolgozatomra, amikor egy hétig minden nap éjjelig dolgoztam és fizetésemelést kaptam, amikor anyukám mindig korábban jött értem az oviba. Ezek a hatások mindig egy történet keretében jelennek meg. Mindig történt valami, ami egyben történet is, feltéve, ha elmeséljük. A történés akkor válik történetté, ha valaki elmeséli, történetként elbeszéli. Márpedig a történés, az esemény megtörténtét követően mindig elbeszélésben jelenik meg. A történés ahogy megtörtént, múltbeli esemény lesz, felidézése nem az esemény megismétlődésével történik, hanem ilyen-vagy olyan formában történő elbeszélésével, vagyis egy történetben.

Magának a történésnek, az eseménynek, a történetnek *az elbeszélése* is hatással van az énre, nem csak maga az esemény, a történés. Az esemény elbeszélése, a történet elmesélése már értelmezett történet. Soha nem az esemény a történet magában, csupaszon (úgy ahogy történt) jelenik meg, hanem már értelmezve. Ahogyan értelmezzük a történést, úgy értelmezzük magunkat is abban a történetben. A történetben tehát már bizonyos tulajdonsággal vagyunk jelen, mely kihat a jelen tulajdonságaimra, sőt jövőbeli tulajdonságaimra. Vagy úgy, hogy megerősít tulajdonságomban, vagy úgy, hogy módosítja, esetleg megszünteti azt. Ráadásul elbeszélésenként változhat az értelmezés és így a tulajdonságok, vagyis az én meghatározása.

Misztikusnak tűnhet, de nem az. Bartlett kísérletekben bizonyította, hogy az emlékezet képes kiegészíteni, elvenni, torzítani, összefüggéseket teremteni stb., vagyis konstruktív[6] módon működni (Bartlett, 1985). A leghíresebb kísérlete, egy indián mese több kísérleti személy általi ismételt felidézése. Egy olyan indián népmesét kellet elolvasni, majd többször felidézni (percek, napok, hónapok, évek múlva) amely egzotikus volt az olvasók számára, mondhatni kultúraidegen, hiszen nem egy nyugati történet, hanem indián történet volt, így nehéz volt az (angol) olvasóknak értelmezni. Azt tapasztalta, hogy „a sorozatos felidézések nyomán a történet koherensebbé, logikusabbá vált, a feleslegesnek ítélt körülményeket kihagyták, a mellékszereplők egyes tulajdonságait a főhősre vetítették, stb." (Kollár Szabó 2004:237). A történet egyik eredeti mozzanata és annak felidézése jó példa erre:
,,Eredeti szöveg:
»Amikor a nap felkelt, a földre zuhant. Valami fekete jött ki a szájából. Arca eltorzul.«
A kísérleti személyek variációi:
»Amikor a nap felkelt, a földre zuhant. Felkiáltott, s ahogy kinyitotta a száját, valami fekete dolog szállt ki abból.«
»Egészen másnap napfelkeltéig nem voltak fájdalmai, amikor is, mikor megpróbált felállni, egy nagy fekete dolog jött ki a szájából.«
»Még túlélte ezt az éjszakát s a következő napot, naplementekor azonban lelke feketén elhagyta a száját.«
»Még élt az éjszaka során s a következő napon, naplementekor azonban meghalt, s lelke eltávozott a száján keresztül.«
»Szelleme elhagyta a világot.« (Bartlett 1985:192-193)

Biztosan van élménye mindenkinek arról, hogy az édesanyja miként meséli el ugyanazt a vele kapcsolatos történetet az évek elteltével. Nem mindig emlékszünk egyformán, sőt édesanyánk se emlékszik mindig ugyanúgy. Leírja az énemet, és ezzel ki is hat rá, mert az elmesélése hatással van az önmagamról alkotott képre, főleg fogékonyabb életkorban.

Mi történik? Bartlett szerint az új információk befogadása sémákba és sémák szerint történik (a gondolat nem új lásd Kant apriori fogalmát) (Kant 2009). A sémát olyasminek tekinthetjük, mint egy fogalom prototípusa (pl. mikor asztalra gondolunk, nem egy konkrét asztal jelenik meg hanem egy konkrét asztalnak egy elvonatkoztatott képe, AZ ASZTAL, amelybe az egyes egyedi asztalok beilleszthetők) vagy mint egy összetettebb esemény vázlata. A séma viszont nemcsak fogalmi prototípus vagy történet vázlat, hanem rendszerező erő, rendszerező szabály is amely, meghatározza az egyes fogalmak vagy történetei vázlatok közötti viszonyokat is. Amikor az új információk nem férnek bele a sémákba „elégtelenek vagy bizonytalanok, akkor a meglévő támpontok alapján beinduló sémáink segítenek a helyzet, esemény vagy tárgy értelmezésében" (Kollár – Szabó 2004: 237). Az információ alanya, a befogadó kapcsolatokat teremt, viszonyulásokat, ok-okozati viszonyt hoz létre, elemekkel egészíti ki vagy elvesz belőle. Egy számára értelmezhető kontextusba, történetbe helyezi.

A pályaorientációhoz nem csak egy bizonyos szakma alapos ismerete szükséges, elengedhetetlen magára a munkára vagy adott munkára való alkalmasság is. Ennek megismeréséhez nem elegendő a keresztmetszeti felmérés és annak pillanatfelvétele. Ha az én múltbeli történésekben építhető fel (konstruálható, vagy módosítható (dekonstruálható), akkor nem elegendő a jelenlegi történés (keresztmetszet) leírása és elbeszélése. Annyi történetet kell felkutatni amennyit csak lehet és kihámozni e történetekből az én változásait és maradandó elemeit. Csak így lehet a jövőbeli történéseket meghatározni.

[6] Bartlett szerint konstruktív/rekonstruktív az emlékezet. Az emlékezés során az eseményeket nem egyszerűen felidézzük (reprodukció), hanem újra alkotjuk (rekonstrukció) és át is alakítjuk (konstrukció).

Példánknál maradva az ipari alpinista ne féljen a magasságtól. Egy gyermek a szülőjétől a pályaválasztás előtt hallhatja azt, hogy ne válaszd lányom/fiam ezt a szakmát (ipari alpinizmus), mert félsz a magasságtól, hiszen tériszonyod van. Ennek megalapozására elmesél egy a gyermekkel megtörtént eseményt. Amikor felmásztunk a padlásra hároméves lehettél, nem mertél lejönni, és amikor fel akartunk menni négyéves korodban a kilátóra akkor, nem mertél, mert féltél. A gyermek bármennyire is szeretné és tetszik neki az ipari alpinizmus hallgatni fog szüleire, mert hisz a történetnek négyéves korában is, majd később is, amikor a történetet elismétlik. Ez azonban a szülő története, ahogyan ő értelmezte azt a padlásos eseményt.

A gyermek története lehetett más. Azért nem mert lejönni a padlásról, mert amikor lenézett, akkor a fűben látott tovasiklani egy kígyót. De nem volt alkalma elmondani, mert a szülője épp akkor sietett valahová (pl. a testvér sírt a lakásban) türelmetlen volt, és a pillanatnyi vonakodásnak nem érdeklődött utána magasságtól való félelemnek értelmezte, holott a gyermek a kígyótól ijedt meg. A következő alkalommal, amikor a magasba kellett volna menni, lehetett benne egy félsz, hogy ő félhet a magasban, mert az apjának/anyjának a szentenciája (története) maradt meg benne. A bátortalanságot a szülő ismét értelmezhette magasságtól való félelemnek, ismét kimondhatta a szentenciát, elmondhatta a bátortalanságról a maga történetét, amely szintén megerősíthette a gyermekben a feltételezett félelmet. A következő alkalommal ugyanígy és a pályaválasztás idejére ez már nem csak a szülő története, hanem a gyermek történetévé is vált. A történet átformálta az ént, azt, ahogyan a gyermek vélekedik magáról.

A történet így hathat az identitásra. De nézzünk egy másik példát. Sokszor halljuk és mondjuk: semmi nem történik véletlenül, mindennek oka van, Isten akarata. Jellemzően érthetetlen események, olyan történések kapcsán, amelyek számunkra értelmezhetetlenek, megmagyarázhatatlanok. Az ilyen kijelentések mögött az a hit áll, hogy a világ értelmes, minden történésnek van értelme, ez óv meg bennünket a kétségbeeséstől, mely egy egzisztenciális félelem. Az, hogy ami történik velem, annak nincs értelme, kétségbeeséshez vezet, a kétségbeesés pedig reménytelenséggel jár, a végletekig fokozódó reménytelenség pedig pusztulással vagy pusztítással, megsemmisüléssel. A kétségbeesés és a reménytelenség állapota ezért *egzisztenciális válság*. A létezésünk, a létünk kerül veszélybe.

Az a gyermek, akit szülei bántalmaznak, ilyen válságban van. A gyermek számára csak olyan világ értelmes, amelyben a szülők gondoskodók, jók. A rossz szülő nem fér bele világképébe. Herman szerint annyira nem, hogy ha ez bebizonyosodna, a gyermek nem tudná elviselni (Herman, 2011). Azért nem tudná elviselni, mert úgy élné meg, hogy léte veszélyben van. A megélés pedig abból az alapvető „ösztönből", ősbizalomból fakad, hogy a szülők azok, akik gondoskodnak az ő túléléséről. E bizalomnak, a hitnek a megtörése a saját túlélésébe vetett hitnek a megtörése. A szó szoros értelmében vett lét-bizonytalanság, a léte válik bizonytalanná. Úgy éli meg, hogy az élete került veszélybe. Innen az elviselhetetlen kétségbeesés. A hitével ellentétes tapasztalatokat ezért a szó szoros értelmében át kell dolgoznia, olyanokra, amelyek belefférnek világképébe, vagyis összeegyeztethetők szülei jóságával. Meg fogja keresni azt a magyarázatot, amellyel szülői megmaradhatnak gondoskodó, az ő életéről gondoskodó szülőnek, és elkerülheti az elviselhetetlen kétségbeesést.

A korai gyermekkorban a gondolkodás énközpontú, minden történés az énre irányul és onnan indul ki, minden érte és miatta van. Mit csinál tehát a gyermek, ha a szülei magatartása ellene (rá) irányul? Megkeresi az okot. Az ok pedig nem lehet szüleiben ezt láttuk, nincs más magyarázat, mint önmaga. Az ok tehát Ő, a szülei azért viselkednek úgy, mert azt ő váltotta ki, nem a szülei rosszak, hanem Ő. Helyreállt a világ.

Láthatjuk tehát, hogy egy esemény hogyan értelmeződik át a gyermekben, amikor elmeséli magának. Hogyan alakul át egy esemény egy történetté, egy adott esetben teljesen más tartalmú és jelentésű történetté, amely az újra és újra elmeséléssel miképpen hat az önértelmezésre, az Én-re, az identitásra.

Az én, az önfelfogás történetekben is alakul, ugyanúgy „történeti” mint statikus tulajdonságok hordozója. A pályaorientálás[7] a XXI. században éppen ezért nem épülhet (csak) valamely adott időpontban beazonosítható tulajdonságokra. Arra kell törekednie, azt kell facilitálnia, hogy az egyén önreflexió révén stabil identitástudatra tegyen szert. Egy ilyen identitás tudattal és érzékeléssel tud csak az egyén alkalmazkodni a világ és azon belül is a munkaerőpiac változásaihoz (Di Fabio - Bernaud, 2018). A „történetiként” is felfogott identitás megragadása viszont csak történetekben lehetséges, a pszichológiai narráció révén.

A történetek felfedezése és azok hatása tudatosításának célja nem az öncélú kíváncsiság kielégítése. Nem a múltban való vájkálás, a kedvezőtlen vagy kedvező hatások nyugtázása. A feladat annak beazonosítása, hogy közülük mely az, amely beépült a gyermek identitásába és melyik van ott teherként. Mely történetek, mely hatások azok, amelyeket a gyermek átszűrt magán és beépítette önmagába, identitásába és melyek azok, amelyeket lenyelt, de nem tudott megemészteni, átszűrni magán. Ott van benne, magáénak hiszi, de nem az. Súly, mely jó esetben lelassítja a megfelelő irányba történő mozgást, rosszabb esetben akadályozza vagy eltérő irányba tereli.

[7] Suhajda (2018) szerint célszerű a pályaorientáció és pályaorientálás megkülönböztetése, a tanulás/tanítás fogalompáros mintája szerint

3. Fiatalok életpálya-tervezésének segítése

Összefoglalás: A narratív modell lényege, hogy a pályaorientációban nem csak foglalkozás, iskolaválasztás történik, hanem életút tervezés. Ezért feladata a nevelőszülői tanácsadónak a pályaorientálás. A gondozás-nevelését feladatban is hangsúlyos szerepet tölt be a nevelőszülői tanácsadó. A nevelőszülői tanácsadó funkciója szerint szülő. A gyermek túlélésre, önálló életre, önállóságra való felkészítésén belül az egyik feladata a megfelelő pálya felé történő orientálás. A nevelés tudatos tevékenység, ennek következtében elengedhetetlen része a tervezés, a cél és módszerek meghatározása, értékelése, adott esetben módosítása. Az egyéni-gondozási és nevelési terv ezt a tudatos tevékenységet hivatott elősegíteni.

Cél: A nevelőszülői tanácsadás és pályaorientáció összefüggésének bemutatása, a nevelés mibenlétének elemzését felhasználva. A közvetlen környezet ezen belül a szülők vagy szülőt helyettesítő személyek pályaorientációs szerepének bizonyítása releváns hazai és külföldi kutatások eredményei felhasználásával. Az egyéni gondozás-nevelési terv, mint hatékony életút tervezési/pályaorientációs eszköz bemutatása.

Kulcsszavak: narráció, pályaorientáció, nevelőszülői tanácsadás, közvetlen környezet, szülő, kutatási eredmény, életút tervezés, egyéni gondozás-nevelési terv, szakember én- és önvédelme

Tanulást segítő kérdések: Melyek a nevelőszülői tanácsadó feladatai? Mi a nevelés célja? Melyek a nevelés, a pályaorientáció és a nevelőszülői tanácsadás kapcsolódási területei? Milyen hatás mutatható ki a családi támogatás és elvárás valamint a serdülők motivációja, optimizmusa és munkához való viszonyulása között? Milyen hatása van a hátrányos helyzetnek a kamaszok jövőképére? Milyen összefüggés mutatható ki a lakóhely, az életkor és a leendő foglalkozásról történő információszerzés forrása között? A pályaérettség mely elemei tekintetében pályaérettek a gyermekotthonban élő fiatalok? Hogyan járulhat hozzá az egyéni gondozás-nevelési terv a nevelőszülői tanácsadó én-védelméhez?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom:

- Bede N. (2008): Szociális konstruktumok a segítő szakmában. In: Segítő szakemberek továbbképzése. Zárótanulmány. Budapest, HEFOP-2.2.1-06/1.-2007-05-0003/4.0
- Bogács E. (2015): Nevelőszülői tanácsadók felkészítése a fiatalok pályaorientációja terén, sikeres társadalmi integráció előmozdítása. In: Rácz A. (szerk.) Gyermek- és ifjúságvédelmi tanulmányok. A gyermekvédelem megújulási alternatívái, V. kötet. Budapest, Rubeus Egyesület. http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2015/08/gyermek_es_ifjusagvedelmi_tanulmanyok_otodik_kotet.pdf
- Böjte Cs. (2019): Apának lenni józsefi értelemben. https://liget.ro/arcel/apanak-lenni-jozsefi-ertelemben-csaba-testver-szerint-isten-nem-teremt-selejtet https://www.youtube.com/watch?v=i-Xn3vSJk-E (2019.05.04.)
- Csíkszentmihályi M. - Schneider, B. (2011): Életre hangolva. Budapest, Nyitott Könyvműhely.
- Fodor László (2007): *Neveléselmélet.* Kolozsvár, Ábel Kiadó.
- Kenderfi M. (2012): Hátrányos helyzetű fiatalok pályaérettsége. In: Szretykó Gy. (szerk): Gazdasági kannibalizmus, hátrányos helyzetű csoportok a munkaerőpiacon és az emberi erőforrás menedzsment: A hátrányos helyzetű csoportok munkaerőpiaci helyzetének szociológiai és humánpolitikai aspektusai. Pécs, Comenius.
- Kron, F. W. (2000): Pedagógia. Budapest, Osiris Kiadó.
- Nagy József (2002): *XXI. század és nevelés.* Budapest, Osiris.
- Perls, F. (2004): A Gestalt-terápia alapvetése. Terápia testközelből. Budapest, Ursus Libri.

- Rácz A. (2012): Gyermekvédelmi háttérrel a felsőoktatásba: a YIPPEE nemzetközi kutatás egyesült királyságbeli és magyar tapasztalatai. Metszetek, 2012/2-3.

3.1. Nevelőszülői tanácsadó és pályaorientáció. Az eredményes támogatáshoz szükséges attitűd és a szülői szerep lehetőségei.

„A „többes szülőség" nemkívánatos mellékhatásainak elkerülése érdekében szükséges megjelölni azt a személyt vagy felelőst, aki feladatait tekintve a családjából kiemelt gyermek pályaorientálásával megbízható.
A vérszerinti szülő (jóllehet jogszabályban is rögzített jogosítványai vannak) kizárható annak okán, hogy a gondozás, nevelés joga és kötelessége nem őt illeti, illetve terheli.
Kézenfekvő választás a nevelőszülő, aki vállalta a gyermek gondozás-nevelését, és ő is valósítja azt meg. A nevelőszülővé válás alkalmassági feltételei eltérő végzettségű, felkészültségű és képességű jelentkezők foglalkoztatását is lehetővé teszik, ebből adódóan nem mindegyik nevelőszülő lehet alkalmas az életpálya tervezéssel kapcsolatos feladatok ellátására. Ezen túlmenően az objektív megközelítéshez is hiányozhat a szükséges perspektívája. Befolyásolhatja a döntést és a cselekvést a kötődés vagy kényelmi szempontok is.
A gyermekvédelmi gyámnak erős jogosítványai vannak a tanulmányok tekintetében, viszont a nevelés vonatkozásában csak jelzési lehetőségei vannak (a gyám nem nevel és nem ad nevelési tanácsot).
A nevelőszülői tanácsadó közvetlen, mindennapos rendszerességgel nem nevel, viszont részese és közreműködője a nevelési tevékenységnek, nevelési tanácsadáshoz köthető feladatai miatt. Ezen tevékenységén belül vagy ezzel párhuzamosan ő csatornázza a gyermek gondozásával, nevelésével kapcsolatos információkat, összegzi és strukturálja azokat, meghatározza a szükséges fejlesztési vagy rehabilitációs területeket. Kellő perspektívából tudja tehát szemlélni a gyermekről történő gondoskodást, kényelmi szempontjai elhanyagolhatóak, anyagi érdek számára nem határozható meg. A nevelőszülői tanácsadó végzettsége feltételezi azon képességek meglétét, amelyek azon készségekké fejleszthetőek, amelyek hasznosításával a gyermek életpályája megtervezhető a személyiségállapot és fizikai képességek felmérésétől kezdődően egészen a pályaorientációig." (Bogács 2015: 242)

3.1.1. Narrativitás és nevelőszülői tanácsadás

A narratív modell lényege témánkat illetően az, hogy a pályaorientációban nem csak foglalkozás, iskola választás történik, hanem életút tervezés. Életút tervezéshez nem elegendőek a szakmaspecifikus ismeretek vagy tulajdonságok. Szükségesek általánosabb tulajdonságok és adottságok is. Szükséges egy stabil identitás érzékelés. Az identitást ugyanakkor meghatározzák az egyént ért hatások, a vele kapcsolatos történések. A valós identitás felfedezése és megragadása ennek következtében csak az egyént ért hatások, történések feltérképezésével és jövőbeli ilyen hatású előfordulásuk tudatában lehetséges.

Ezért feladata a nevelőszülői tanácsadónak a pályaorientáció, pontosabban a pályaorientálás. Nem pályaválasztásban ad tanácsot, hanem segít az életesemények minél teljesebb felkutatásában és t*udatosításában*. Az élettörténeteken keresztül pedig annak felkutatásában, hogy *milyen hatások érték a gyermeket és azok hogyan formálták személyiségé*t. Tulajdonképpen a célja a gyermek lehető legteljesebb megismerése és önismeretének elősegítése. Ennek tudásnak a birtokában élettörténete tervezésének facilitálása, az identitás tudat továbbá a sikeres alkalmazkodáshoz elengedhetetlen készségek erősítésével. Nem egyszeri vagy eseti aktusban, hanem nevelőszülői tanácsadó tevékenységébe illesztetten folyamatosan.

A fenti gondolatmenetben jelentős hangsúllyal szerepelt a gyermek gondozás-nevelésében közreműködő felnőttek - köztük is a nevelőszülői tanácsadó – felelőssége. Ki kell emelnünk, mielőtt csak ez rögzülne, hogy ugyanilyen hangsúlyosan jelen volt a gyermek tudatossága. Az a tudatosság, amely identitására és a sikeres alkalmazkodáshoz szükséges képességek ismeretére és fejlesztésére irányul. A pályaorientáció nem csak a felnőtt tudatosságát igényli, hanem elsősorban a gyermekét. Az ő életéhez az ő tudatosságára van szükség, a felnőtt felelőssége ennek elősegítése. Böjte Csaba mondta egy interjúban: ha egy gyermeket a képességei karrierre is alkalmassá tehetik, de ő anya akar lenni, lehet rá hatni, befolyásolni, de a döntést nem szabad helyette meghozni (Böjte, 2019). A felnőtt feladata nem a döntés meghozatala, hanem a döntés elősegítése. Ehhez először is tudnia kell a felnőttnek, aki neveli, hogy melyek a története által is meghatározott feltételezhető személyiségjegyei, értékei (köztük képességei). Elsősorban azonban a gyermeknek kell tudnia, pontosabban a gyermek felismerése kell legyen, mert csak így tud velük azonosulni és rájuk vagy belőlük építkezni.

Ez jelentős odafigyelést és tudatosságot igényel mindkét féltől. A felnőttnek fel kell ismernie, pontosabban hozzá kell segítenie a gyermeket a saját képességeinek (értékeinek) felismeréséhez és ahhoz is, hogy ezen értékeket fejlessze. Ez nem egyszerű feladat. Az értékek, célok és érdekek összhangjának megteremtésében történő közreműködés jelentős szakmai és emberi igénybevétel. A gyermeknek ugyanis nehéz lehet azt elfogadni, hogy ő elsősorban anya akar lenni, de karrierre alkalmas képességekkel is rendelkezik. Vagy fordítva, hogy személyiségében és képességeiben is inkább anyaságra „alkalmas” és nem tőzsdeügynöknek.

3.1.2. Pályaorientáció mint obligáció

A pályaorientáció, pontosabban a pályaorientálás nem csak a nevelőszülői tanácsadó feladata. A pályaorientáció narratív megközelítése egyértelművé teszi, hogy az életút meghatározásában támogatandó gyermeknek eltérő jellegű tapasztalásai, ismeretei és szükségletei vannak melyeknek csak különböző kompetenciákkal és így különböző szolgáltatásokkal lehet megfelelni. A pályaorientációs tevékenységnek ennek megfelelően különböző területei és így különböző felelősei vannak. A pályaorientáció lehet iskolai pályaorientáció, lehet szakpszichológiai tanácsadás, álláskeresési technika oktatás, kompetenciafejlesztő tréning (Suhajda 2017:23). Színtere lehet az iskola, az otthon, külső szolgáltatás. A jogszabály az iskolához[8] és nem a gyermekvédelemhez rendeli.

A pályaorientációs folyamatban azonban a szülőknek is van feladata. Nem jogszabályból, hanem szülőségéből eredő feladata. A nevelőszülőknél élő gyermekeknek a nevelőszülő tanácsadó az egyik „szülője”, ráadásul képzett, professziót gyakorló szülője. Mindezen felül jogszabályi kötelezettsége is van (egyéni gondozás-nevelési terv és önálló életvezetésre való felkészítés). Nem a NAT szerinti vagy pedagógiai szakszolgálati pályaorientációra, hanem a *gyermek sorsának rendezésére*. A feladat tehát nem opció, hanem obligáció.

Nézzük az obligációt. Ehhez némi ismétlésre van szükség. Lássuk a vonatkozó jogszabályi helyeket:

Gyvt.
"55. § (1) A nevelőszülő - egyéni gondozási-nevelési terv alapján - a saját háztartásában nyújt teljes körű ellátást *az ideiglenes hatállyal elhelyezett, a nevelésbe vett gyermeknek.*
Ennek érdekében különösen
a) elősegíti a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, személyisége kibontakozását,

[8]A jelenleg hatályos NAT a technika, életvitel és gyakorlat műveltségterületben jeleníti meg a pályaorientációt, amely műveltségterületre az 5–8. évfolyamban az órakeret 4–10%-át, míg a 9–12. évfolyamokon 4–8%-át lehet fordítani. A kerettantervben a 9–12. évfolyamon a gimnáziumokban 9 tanóra erejéig jelenik meg az „életpálya-tervezés, munkavállalás, felnőttkori tanulási lehetőségek” tematikai egység (51/2012 EMMI idézi Suhajda 2018).

d) felkészíti a gyermeket az önálló életvezetésre, alapvető személyes ügyeinek intézésére,
(5) A működtető a nevelőszülőt
b) szakmai tanácsadással és utógondozással segíti, továbbá
c) folyamatosan segíti és ellenőrzi a nevelési díj, az ellátmány és a családi pótlék felhasználásában, a szakmai tevékenysége ellátásában."

NMr.
"100. § (1) A nevelőszülői hálózat működtetője nevelőszülői tanácsadó alkalmazásával folyamatosan segíti a nevelőszülőt feladatai ellátásában, illetve biztosítja szakmai ellenőrzését.
(2) A nevelőszülői tanácsadó feladata különösen
a) a nevelőszülőnél elhelyezett gondozott gyermek egyéni gondozási nevelési tervének - a 84. § szerinti - a nevelőszülővel közösen történő elkészítése,
b) a nevelőszülői család rendszeres, szükség szerinti alkalommal - de legalább 3 hetente - történő meglátogatása, és tájékozódás a gondozott gyermek helyzetéről, fejlődéséről, a nevelőszülőnek a gyermek gondozásával, nevelésével kapcsolatos tapasztalatairól, esetleges problémáiról,
c) a gondozott gyermek nevelési-oktatási intézményének rendszeres, szükség szerinti alkalommal történő felkeresése, és tájékozódás a gyermek viselkedéséről, tanulmányi eredményéről,
d) tanácsadás keretében a nevelőszülő segítése a gondozott gyermekkel kapcsolatos problémák megoldásában, szükség esetén a nevelőszülő, illetve a gyermek megfelelő szakemberhez történő irányítása, továbbá a szükséges ellátáshoz való hozzájutásuk elősegítése

84. § (1) Az ellátás megkezdésekor a rendelkezésre álló dokumentáció alapján, a gyermekvédelmi nyilvántartás megfelelő adatlapját kitöltve, el kell készíteni a gondozott gyermekre vonatkozó egyéni gondozási-nevelési programot tartalmazó egyéni gondozási-nevelési tervet. Az egyéni gondozási-nevelési terv célja az egyéni elhelyezési terv megvalósulását biztosító gondozással, neveléssel kapcsolatos feladatok részletes megtervezése és az abban részt vevő szakemberek közötti munkamegosztás meghatározása.
(3) Az ellátást nyújtónak az egyéni gondozási-nevelési terv alapján ellátandó feladatai különösen az alábbiak:
a) testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődést biztosító, családpótló ellátásban, a szülői gondoskodást helyettesítő védelemben részesíti a gondozott gyermeket,
b) felkészíti a gondozott gyermeket a családjába való visszailleszkedésre, illetve nevelő- vagy örökbefogadó családba való beilleszkedésre, valamint az önálló életkezdésre és életvitelre, a pályaválasztásra, a munkavállalásra."

235/1997. (XII. 17.) Korm. rendelet
"2. számú melléklet
Útmutató a kitöltéshez „GH-1"
Az adatlap funkciója: a nevelésbe vett gyermek egyéni gondozási-nevelési terve. A feladatok változása a megfelelő rubrikában dátummal együtt rögzítendő, illetve pótlapon csatolandó.
Az adatlap kitöltője: a nevelőszülő és nevelőszülői tanácsadó vagy a gondozó intézmény/gyám.
A kitöltés ideje: az adatlap a család- és gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó által töltött adatlapok és a gyámhivatal által jóváhagyott elhelyezési javaslat és elhelyezési terv kézhezvételétől számított 30 napon belül kitöltendő, azt követően pedig - szükség szerint pótlapon - folyamatosan bővíthető, módosítható.
Az adatlap továbbítása: a területi gyermekvédelmi szakszolgálat és a család- és gyermekjóléti központ részére."

A jogszabályi előírások egyértelműen kötelezővé teszik a gyermek gondozás-nevelését. A nevelőszülői ellátás keretében elsősorban a nevelőszülő számára. A gyermek nevelése közvetlenül a nevelőszülő feladata. Közvetlenül. Ebben a feladatában nem hagyható egyedül, közvetetten szerepet kapnak más

szakemberek is. Elsősorban és hangsúlyosan a nevelőszülői tanácsadó, akinek tanácsadással segítenie **kell** a nevelőszülőt szakmai tevékenységében. Ez a szakmai tevékenység a gondozás-nevelés. A nevelés pedig mindig *valamire való* nevelés.
Mire neveljük, mire kell nevelnünk a gyermeket?

Kitekintés: A nevelés

,,A nevelés mibenlétének meghatározása úgy tűnik legalább olyan kihívást jelent, mint az egyetlen és mindenekfölött álló érvényességgel rendelkező érték megtalálása.
Az összefoglaló neveléselmélet szakirodalma a definíciók ismertetését meg sem kísérelve, csak a lényegmegragadásra összpontosít. Jellemzőket azonosít be és ezek alapján kialakított csoportosításban vázolja a főbb irányzatokat.
Kron (idézi: Fodor 2007: 24) például a mindennapi nyelv nevelésre vonatkozó metaforáin keresztül mutatja be a ,,nevelésre vonatkozó diskurzus módozatait". Hat ilyen metaforát ismertet:

- *a nevelés, mint gondozás, illetve kivezetés,*
- *a nevelés, mint vezetés,*
- *a nevelés, mint kormányzás és belső fegyelmen alapuló vezetés,*
- *a nevelés, mint az önfejlődés támogatása,*
- *a nevelés, mint az alkalmazkodás kialakítása,*
- *a nevelés, mint segítségnyújtás az élethez (Kron 2000: 250).*

Charbonnel (idézi: Fodor 2007: 24) a nevelő státusával is kiegészített metaforákat sorol fel, mint: útjelző, gondozó, mezőgazdász, szobrász, kőfaragó, véső, fénytartó, pásztor, építő, életet adó, felfedező, gyógyító, védőőr.

Az ismertetett metaforák egyrészt a nevelés mibenlétének sokrétűségére mutatnak rá, másrészt a teleológiai bizonytalanságra. Bármelyik irányzatot is vizsgáljuk, elkerülhetetlen a végső kérdés: mi végre nevelünk (ha lehetséges a nevelés)? Amennyiben figyelmesebben vizsgáljuk az egyes elméleteket, az a benyomásunk támadhat, hogy vagy egyértelműnek veszik a célt, olyannak, amit nem kell explicitté tenni, vagy szemérmes hallgatásba burkolódznak. Ezt jól illusztrálja Brezinkának az elemzése (idézi: Kron 2000: 265), amely a nevelés fogalmának hétféle használatát különbözteti meg, és ezek közül egyik sem bír teleológiai jelentéssel. Ez nyilván nem jelenti azt, hogy az egyes definíciók nem tartalmaznak célmeghatározást, mindegyikből kikövetkeztethető, csak éppen az vagy nem hangsúlyos, vagy eszközként is értelmezhető, nem pedig végső célként.
Kron megfogalmazásában ez a célracionális és értékracionális felfogásbeli eltéréséből adódik. Értékelése szerint a nevelés kapcsán kétféle cél különíthető el. Az egyik a platóni legmagasabb cél, az ,,igazság" elérése. A másik, és ennek is népes a tábora: » a nevelési célok meghatározott viselkedésmódok és elvárások normáiban, szabályaiban és a nekik tulajdonított értékekben jelennek meg« (Kron 2000: 252) vagyis több cél, valamint érték lehet és van, ezek pedig valamilyen más cél, valamint érték érdekében rögzítettek. Amennyiben eltekintünk a platóni értékracionalitástól, nem kizárva, hanem nyitva hagyva annak lehetőségét, milyen végső cél, valamint érték határozható meg az igazság elérésén túl vagy helyett? Talán a túlélés. Egyértelműen utilitarista alapon meghatározott érték, de ez nem zárja ki tudományosságát, hiszen cáfolható (Popper, 1997).

A túlélés, mint végső cél kikövetkeztethető a különböző nevelésre vonatkozó elméletekből. Jó példa erre Nagy József, aki az új pedagógiai paradigma jellemzőiként meghatározott funkció és kompetencia kapcsán utal egyértelműen, de közvetetten a nevelés végső céljára: »Az élőlények létfunkciói az egyed és a faj túlélése, amely kompetenciák által érvényesül. (…) Az emberre, a személyiségre is érvényes, akárcsak minden élőlényre, hogy elsődleges létfunkciója az egyén és a faj túlélése. (…) A személyiség három általános kompetenciájának és speciális kompetenciáinak egymást sajátosan átfedő rendszere (…) a szocializáció, a nevelés és a pedagógia alapvető funkcióit határozzák meg« (Nagy 2000: 13-14). A kompetenciamodell, mint a személyiségfejlesztés hatékony eszköze melletti érvelésében a

kompetenciafejlesztést határozza meg a nevelés alapvető feladatának. Az előzőekben idézett állítások alapján nem nehéz ebből a túlélés, mint legfőbb értékre következtetni.

A tétel - mely szerint nevelésre azért van szükség, hogy az egyén túléljen - ráadásul nem tagadja a hagyományos közösségi és egyéni értékfelfogást sem, csak hátrébb sorolja. Tényként rögzíthető, hogy olyan, mint ember önmagában nem létezik, hanem csak egyén, illetve egyének, és abból is többen. Ezek az egyének pedig valamiért egymás mellett, vagy egymással léteznek. Hogy miért, az itt nem releváns, létezésük ezen minősége tapasztalati tény. Az egymással való létezést úgy kell kivitelezniük, hogy valamennyire mindenkinek kielégítő legyen, ellenkező esetben a nárcizmus a hordozóját pusztítja el. Az egyén tehát miközben saját jól-létére törekszik, egyensúlyba kell azt hoznia mások jól-létével. A hagyományos közösségi értékek érvényesülése tehát adott. Figyelembe kell venni ugyanakkor, hogy a közösségi léttel szemben a másikkal/másokkal való interakció minimális szintre való visszaszorítása is reális létezési alternatíva. A túlélés, mint érték ebben a relációban különösen érvényes, de nehezen vitatható, hogy a hagyományos önkiteljesedésre irányuló értékek az egyén másoktól független jól-létét is reprezentálják vagy reprezentálhatják. Relevanciájuk tehát itt is adott, ez esetben is a túlélésnek alárendelten.
A túlélés minőségi mozzanatot is tartalmazó értékmeghatározás. A létezés önmagában való értékessége annak számára, aki elvesztésével szembesül feltehetően nem kérdéses. Az ilyen élethelyzetektől eltekintve a túlélés minősége feltehetően lényeges szempont. A kompetenciák neveléssel kapcsolatos jelentőségének fejtegetésével kapcsolatosan Nagy (2000) megjegyzi, hogy a többi élőlénytől eltérően az ember esetében a túlélés az életminőség megőrzésével és javításával egészül ki. A túlélés tehát ebben az értelmezésben sem zárja ki az egyéb neveléssel kapcsolatba hozható értékeket, viszont ebben az esetben is eszköz és nem cél minőségükben.

A túlélésre történő felkészítésként felfogott nevelés egyszerű tevékenység. Két tényező ismerete és azok illesztése szükséges. Az egyik tényező az egyén, a második ennek előfordulási helyzetei. A nevelés bonyolultsága (a) egyrészt az illesztés irányának a felcseréléséből és következetlenségéből adódik, (b) másrészt a túlélés minőségi elemeinek aránytalan fontosságából. Ad a): A nevelésben a nevelt képességei a kiindulópont. A túlélés valószínűségét a domináns képességek maximalizálása, alkalmazási technikáinak tökéletesítése és adott esetben szublimálása jelenti. A szituáció domináns jellemzőihez való igazítás, azon előfeltevés valósága esetén eredményes, hogy minden egyén azonos képességekkel, és azok azonos fejleszthetőségének lehetőségével rendelkezik. Az illesztési irányok eredménytelenség következményeképp történő váltogatása, a szituatív neveléshez képest is megnöveli a lehetséges módszerek számát. Ad b): A túlélés és a minőségi túlélés végső célként történő felcserélése, a minőségi elemek meghatározatlansága és sokasága okán hat a komplexitás fokozódására. Így van ez azonban abban a paradigmában is, ahol e minőségi elemek nem célként, hanem a hatékonyság eszközeiként megjelenítettek." (Bogács 2016: 13 -15)

3.2. Mivel segíthetünk és mivel akadályozunk. A pályairányítás kockázatai

3.2.1. A pályaorientálás indokoltsága

Rögzítettük, hogy a nevelőszülői tanácsadó funkciója szerint szülő. Szülői feladatokat lát el. A gyermek túlélésre, önálló életre, önállóságra való felkészítésén belül az egyik ilyen feladata a megfelelő pálya felé történő orientálás. Ez a szerep nem csak a szokáson alapul, hanem szükségességét a vonatkozó hazai és külföldi kutatások is alátámasztják, illetve igazolják.

Érdekességként, illetve a hasonlóságok és így bizonyos általános jellemzők kiemelése érdekében ismertetjük Csíkszentmihályi és társai (Csíkszentmihályi – Schneider, 2011) által 1992 és 1997 között végzett longitudinális kutatás egyes eredményeit. Amiért ezt a kutatást ismertetjük az, hogy azon kevés kutatások egyike, amely követéses módszereket is használt (hogyan változott a diákok pályával kapcsolatos véleménye az idő függvényében) továbbá nem csak a diákokat vizsgálta, hanem a

szülőket, a családokat, barátokat tehát a közvetlen környezetet is. A reprezentativitás érdekében nem csak a középosztálybeli gyermekeket vontak be, hanem az alacsony jövedelmű és kisebbségi családokból származó serdülőket is.

A magyarországi kutatások eredményeihez hasonlóan ebben a kutatásban is a közvetlen környezet meghatározó szerepe jelenik meg. Arra a kérdésre, hogy kitől kérnének tanácsot a válaszadók a szülőket, testvéreket, a tanárokat jelölték meg, és néha a kortársakat is. A szülő és család itt is az első helyen szerepel. Azonban a tanárok sorrendben megelőzik a kortársakat.

Azt gondolnánk, hogy a társadalmi hatások, a kortárs csoport és főleg a média csökkentik a család hatását. Kamaszkorra a gyermekkori minták már rögzültek, többet vannak a kortársaikkal és jobban is igénylik, mint a családot. Nagyobb a kitettségük az internetnek és az általa elérhető tartalmaknak. A fenti kutatásból azonban az derül ki, hogy a család támogatása és az általa támasztott elvárások (másképp fogalmazva a szülők szeretete és fegyelmezése) ennek ellenére erősebb befolyással van a fiatalokra, arra, hogyan érzik magukat a világban, az identitásuk kialakulására, túlélési képességeik és stratégiáik kifejlődésére.

Azt is vizsgálták, hogy a család eltérő mértékű támogató és kihívásokat támasztó jellege miként hat a kamaszok optimizmusára, motiváltságára és a munkához való viszonyulására. A támogatottság és magasabb fokú kihívás esetén a gyerekek optimistábbak, motiváltabbak és pozitívabban viszonyulnak a munkához vagy nincs összefüggés?

Négyféle családi környezetet azonosítottak - magas támogatás/magas kihívás - alacsony támogatás/magas kihívás - magas támogatás/alacsony kihívás - alacsony támogatás, alacsony kihívás. A családjuktól magas támogatás/magas kihívást megtapasztaló kamaszoknak magasabb volt az önbecsülése. A jelenbeli illetve jövőbeli célok megvalósítása érdekében kifejtett tevékenységeiket fontosnak élték meg, hittek benne, hogy ezek kihatással vannak céljaik elérésére. Erősebb motivációt éreztek, optimistábbak voltak és nyitottabbak új tapasztalatokra.
Az alacsony támogatás/magas kihívás családokban élő gyermekek kevésbé pesszimisták, nagyon motiváltak a versengésben, ugyanakkor motivációjuk inkább külső, nem igazán azonosulnak az elvárásokkal.

A magas támogatás/alacsony kihívást nyújtó családok nagyfokú stabilitást és érzelmi támogatást biztosítanak. Hiányzik viszont itt a céltudatosság. A gyermekek pedig úgy érzik a szüleik néha túlságosan is beavatkoznak életükbe.

Az alacsony támogatás/alacsony kihívás családok „nemigen alkalmasak arra, hogy a gyermeket felkészítse a jövőre” (Csíkszentmihályi 2011:200). „Úgy tűnik . . . hogy ezekre a családokra jellemző a csekély lelkierő, az egység és cél hiánya. A szülők és a gyermekek közötti több interakció, a közös célok iránti nagyobb mértékű elkötelezettség nagymértékben javíthatja a gyerekek életminőségét és jövőbeni lehetőségeit. Kétségtelen, hogy ezekben a családokban a hátrányok egy részét a társadalmi és anyagi források hiánya okozza. Ám, ha a szülők világos értékeket fogalmaznak meg, az javíthat a helyzeten, mint ahogy ezt olyan hátrányos helyzetű családok története is bizonyítja, akik magas támogatást és magas kihívást nyújtó csoportba tartoznak” (Csíkszentmihályi 2011:202). „Méréseink arra engednek következtetni, hogy a szülők teremtette családi légkörnek pozitív hatása lehet a gyerekek felnőtt életére” (Csíkszentmihályi 2011:203).

A fent bemutatott kutatás megerősítette, hogy a hátrányos helyzetű családi és közösségi[9] háttér hatással van a kamaszok reményeire és lehetőségeire. A család és a közösség hatással van arra, hogy valamely remélt foglalkozáshoz kapcsolódóan milyen tapasztalatokat, élményeket tud szerezni.
Vannak családok, amelyek ösztönzők, támogatók. Képesek olyan feltételeket teremteni vagy olyan feltételek közé juttatni a gyermeket, amelyekben az fokozatosan a fejlődéséhez és személyiségéhez igazodóan, mintegy játékosan tudja foglalkozásokhoz kapcsolódó képességeit próbára tenni, így élményeket, tapasztalatokat szerezni. Vannak azonban olyan családok is, amelyek ezt nem tudják biztosítani. Azért, mert nem értek el sikert munkájukban vagy azért, mert nagy rajtuk a nyomás és nincs idejük rá.

A jövőképpel kapcsolatosan ennek ellenére meglepő eredményre jutottak. Az előnyösebb helyzetben lévő kamaszok ugyan nyitottabbak az új tapasztalatokra, viszont a hátrányosabb helyzetű csoportok mutatták a legmagasabb optimizmus értéket. A pesszimizmus nem a hátrányos helyzethez volt köthető, hanem a kulturális különbségekhez (a latin amerikai diákoknál felülreprezentáltabb volt, mint a feketéknél vagy fehéreknél). A hátrányos helyzetű kamaszok nem pesszimistábbak előnyösebb helyzetű társaiknál. A diákok jellemzően optimistán tekintenek a jövőbe viszont ez az optimizmus az életkor növekedésével átfordul pesszimistább forgatókönyvbe. A kíváncsiság és a lelkesedés aránya csökken, növekszik viszont a jövő iránti aggodalom.

Magyarországon Suhajda és munkatársai 2003 és 2013 között 3975 fő bevonásával készítettek egy pályaválasztással kapcsolatos kutatást, amelybe 1849 fő általános iskolást (7-8. osztály és 2126 fő középiskolás tanulót (11-12. osztály) vontak be (Suhajda, 2017). A kutatás adatai szerint a család a fő információforrás a leendő pálya vonatkozásában, és ez a vizsgált időszakban enyhe emelkedő tendenciát is mutatott. Információforrásként jelentősebb tényező, mint a kortárs csoport vagy az internet. Kiemelendő, hogy az iskola jelentősége csak a harmadik, más szakember csak negyedik a négyes listában. Jóllehet az internet szerepe nő az információszerzés vonatkozásában, ennek ellenére a közvetlen környezet, különösen a család szerepe a meghatározó.

Az életkor előrehaladtával a diákok egyre inkább a külső információforrások felé fordulnak, de ez összességében nem tudja meghaladni a közvetlen környezet szerepét. Kivéve a középiskolásoknál, akik nagyobb arányban (37% vs 43%) veszik igénybe a külső információforrásokat mint a közvetlen környezetet. Függetlenül attól, hogy Közép-Magyarországon (32,88% vs. 41,47 %) vagy vidéken (33,55% vs. 45,66 %) van-e a lakóhelyük. Minél alacsonyabb az életkor, annál hangsúlyosabb a család szerepe, és hasonló összefüggés mutatható ki a vidéki lakóhely vonatkozásában is. Gazdasági szempontból minél gyengébb mutatókkal rendelkezik a lakóhely, a közvetlen környezet szerepe annál erősebb információforrásként.

A fentiekben kiemelt adatok azért fontosak, mert a nevelőszülői családok többsége Közép Magyarországon kívül működik, és az elhelyezett gyermekek jelentős többsége általános iskolás. Nagy a valószínűsége, hogy a pályaválasztás tekintetében a fő információforrás a közvetlen környezet, ezen belül is a nevelőszülői család. A nevelőszülői tanácsadó pályaorientáló funkcióját ennek következtében nem csak a nevelésben betöltött meghatározó szerepe indokolja, hanem a nevelőszülőnél elhelyezett gyermekek pályaválasztással kapcsolatos tájékozódási szokásai is.

Reprezentatív kutatások, illetve statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre a családjukból kiemelt gyermekek pályaválasztásról, de két kutatás tartalmaz releváns adatokat.

[9] A nevelőszülőknél élő gyermek számára meghatározó közösség a gyermekvédelmi gondoskodás. Eldöntendő kérdés, hogy ez előnyös vagy hátrányos számára. És, hogy az előnyösség illetve hátrányosság alakításában van-e szerepe a gyermekvédelmi szakembereknek? Van.

A Rácz által végzett egyik ilyen releváns kutatás (Rácz, 2012) megállapította, hogy a gyermekvédelmi intézményekben nincs *"olyan nevesített, felelősséggel felruházott személy, aki segítené őt, illetve nincs . . . egy stratégiai terv arra nézve, hogyan lehetne követni, motiválni a gyermeket"* (Rácz 2012: 35-36) tanulmányai és a pályaválasztás terén, továbbá a gyermekek nagy része nem részesült személyre szóló pályaválasztási tanácsadásban. A döntéshozók részére javaslatként megfogalmazásra került az is, hogy dokumentálni és tervezni szükséges a gyermek tanulmányi előmenetelét egy erre felelősként kijelölt személy által, olyan kimenetet meghatározva, amely illeszkedik a gyermek készségeihez és kívánalmaihoz.
További eligazítást adhat Kenderfi gyermekotthonokban végzett kutatása (Kenderfi, 2012), melyben a fővárosi és Pest megyei gyermekotthonokban élő gyermekek és fiatal felnőttek pályaérettségét vizsgálták.

A kutatás eredményei szerint a gyermekek/fiatal felnőttek igénylik a közvetlen környezet segítségét, bár tudatában vannak, hogy a döntést nekik kell meghozniuk. Ezt a felelősséget fenn is tartják maguknak, viszont inkább a kipróbálás és az "adja majd magát", próba – szerencse, „majd kialakul" kategóriába helyezik el. A döntés meghozatalával kapcsolatosan kivárnak, nem gondolják, hogy az erőfeszítést igényel. Jellemzően nem rendelkeznek célokkal, több pályát is kipróbálnának a döntés előtt, ennek következtében fennáll a veszélye a sodródásnak, a megfontolatlan döntéshozatalnak. Nagyon érdekes, hogy a megkérdezettek 91%-a szerint szükséges az önismeret a pályaválasztáshoz miközben ez az önismeret legtöbbször nem áll rendelkezésre. Elgondolkodtató, hogy a megkérdezett gyermekek/fiatal felnőttek fele véli úgy, hogy a munkavégzéshez nagyon fontosak az emberi kapcsolatok, a másik fele pedig a munka ismeretét hangsúlyozta. A munka vonatkozásában viszont több mint harmaduknak nem áll rendelkezésre a szükséges információ.

Láthatjuk, a gyermekotthonban élő gyermekek/fiatal felnőttek igénylik a közvetlen környezet segítségét pályaválasztásuk tekintetében. Viszont a kutatásból, nem csak a gyermekek igénye állapítható meg, hanem a közvetlen környezetükhöz tartozó szakemberek kötelezettsége is, mert jóllehet sok tekintetben pályaérettek (önismeret fontossága, több pályára való alkalmasság, emberi kapcsolatok a munkavégzésben, munkához kapcsolódó követelmények ismerete, döntéshozatal felelőssége), több paraméter vonatkozásában jelentősek a hiányosságok (önismeret hiány, próba-szerencse alapú döntés, kivárás, céltalanság, egyes munkákhoz kapcsolódó ismeretek hiánya). A hiány mérsékléséhez emberi és szakmai beavatkozás, illetve közreműködés szükséges.

A tapasztalatok szerint az ország lakás- és gyermekotthonaiban, nevelőszülőinél jellemzően a szakma- és iskolaválasztás - akárcsak a normál családokban - az alábbiakban megjelölt paraméterek szerint történik:

- Milyennek ismeri, véli a szülő, nevelőszülő, nevelő, gyermekvédelmi gyám a gyermeket
- Milyen képességűnek véli tanára, a rokonok, ismerősök
- Milyen iskoláztatási lehetőségek vannak a lakókörnyezetben (lehetőleg kollégiumi elhelyezés nélkül és ötven kilométeres vonzáskörzetben)
- Mely szakmák divatosak a kortárscsoportban

Megjegyzendő, hogy sok esetben a gyermek beiskolázása is jelentős eredmény. A sikerélmény elenyészik, amikor kiderül, hogy a gyermek nem ilyennek képzelte az iskolát, a szakmát, esetleg nincs hozzá kedve, tehetsége. Elkezd kimaradozni az iskolából, kudarcokat él át, ha el is végzi azt, legtöbbször nem tud elhelyezkedni. Az oktatási intézmény után való kutatás újraindul tehát, jellemzően ugyanazon választási szempontok által meghatározottan és ugyanolyan eredménytelenül. Eközben azonban rengeteg idő elvész, esetleg megszűnik a gyermek utógondozása, a túlélőkészlete pedig tele van fölösleges csomagokkal. (Bogács, 2015)

3.2.2. A gyermek sorsrendezésének tervezése

Nem szeretjük az egyéni gondozás-nevelési tervet. Nem véletlenül. A formája miatt, mert kötelező, a haszna/értelme nem tisztázott ez csökkenti a motivációt. Pedig lenne értelme, van értelme és haszna is. Nem csak a gyermek számára, hanem számunkra is. Olyan a szakmánk, amelyben nem sok sikerélményt tapasztalunk. Szeretnénk, ha a gyermeknél változásokat tudnánk elérni, ha jobban érezné magát, ha könnyen be tudna illeszkedni, ha nem érezné kevesebbnek magát, és folytathatnánk. Hétköznapi célok ezek, ezért is erős a kudarcélmény, pontosabban kudarc érzés. Hétköznapi célok egy hétköznapi szülőnek, hétköznapi gyermekkel. A nevelőszülői család, és az ott nevelkedő gyermek nem hétköznapi. Tudjuk ezt, mégis tervezéskor elbátortalanodunk. Hétköznapi célokat szeretnénk tervezni, a gyermekek viszont nem hétköznapiak. Aggályos számunkra, hogy lehet-e más nem hétköznapi célokat tervezni. Elfogadhatóak-e ezek a társadalom, a szakma, a felettesek számára vagy számunkra? Indokolhatóak-e ezek a célok? Az eredmények sokszor észrevétlenek, semmiképp nem látványosak, és legtöbbször hosszabb idő után érzékelhetőek.

Az egyéni gondozás-nevelési terv értelmes használata a kudarc és elégedetlenség érzés, a bátortalanság/elégedetlenség érzés elkerüléséhez és kiküszöböléséhez jó eszköz lehet. Fontos megjegyezni az érzés kifejezés tudatosan használt. Paradigmaváltásra van szükség, de nem azok részéről, akik a munkánkat megítélik, hanem a részünkről. A paradigmaváltás abban áll, hogy munkánkat nem az elvárásainkhoz vagy mások valós vagy vélt elvárásaihoz igazítjuk, hanem a *gyermekhez,* a gyermek élettörténete által meghatározott jelenlegi állapotához és lehetőségeihez, mely lehetőségek egyike mi vagyunk. Az egyéni gondozás-nevelési terv ennek az átkeretezésnek az elengedhetetlen feltétele és eszköze.

Az egyéni gondozás-nevelési terv két pillére: szedd össze mit tudsz a gyermekről, a célokat igazítsd az így megismert gyermekhez. Nyomozz, légy stratéga. Ha jól belegondolunk, nem csak izgalmas (a nyomozás a könyvekben és filmekben mindig az), hanem kreatív is. A nyomozás és célmeghatározás (a stratégia) ugyanúgy igényli a kreativitást, mint a célhoz vezető út megtervezése. Alkotni szeretünk, az pedig a finom irónia ellenére is látszik, hogy a munkánk alkotó/kreatív munka.

Ha a gyermeket meg tudtuk ismerni, akkor a céljainkat hozzá tudjuk igazítani. A célok pedig így reálisak és megvalósíthatóak lesznek. Amennyiben ezt dokumentáljuk, nem felejtjük el, hogy honnan indultunk, mit tettünk a cél elérése érdekében. Visszatekintve egyértelműsíthető, hogy a cél megvalósulása minek köszönhető, akárcsak az esetleges sikertelenség. Mi tudható be nekünk és mi a körülményeknek. Látni fogjuk a sikereinket, melyek nem hétköznapi sikerek és nem látványosak - külső szemlélőnek. Azonban, ha látjuk honnan indultunk, meglehetősen látványosak lehetnek - számunkra. Sikertelenség esetén pedig felmérhető az elakadás, új célokat lehet kitűzni és elérésüket megtervezni.

Fritz Perls szerint teljesen félreértelmezzük a felelősség fogalmát (Perls, 2004). A felelősség[10] (responsibility) tulajdonképpen nem más, mint a reakció megválasztásának képessége, a felelés képessége (response/válasz – ability/képesség). Ahhoz, hogy válaszolni tudjunk, kell tudjuk, hogy mire válaszoljunk (ismernünk kell a gyermeket). Ha ez ismert és jól értelmezett, akkor felelnünk kell rá. Amelyhez feleletekre van szükség. A hangsúly a többesszámon van. Ha csak egy válaszunk van minden kérdésre, ha csak korlátozott számú válaszunk van a felmerülő kérdésekre, nagy az esély arra, hogy rossz választ adunk. Ha minden kérdésre csak egy válaszunk van, vagy ha sok kérdésre csak kevés válaszunk, akkor nagy a veszélye annak, hogy ezeket a válaszokat „húzzuk rá" a kérdésekre. Nem választhatjuk meg feleleteinket, mert nincs miből választani. A reakció megválasztásának képességénél a hangsúly a választáson van. Több reakcióm van, amik közül választhatok.

[10]A felelősség angolul többek között responsibility és accountability. Felelős pedig responsible és accountable. Response=válasz, account=elszámolás. Able=képes, ability=képesség.

Például minden előzmény nélkül kihelyeznek egy gyermeket a nevelőszülői családba. Semmit nem tudok róla, pontosabban csak nagyon keveset, mondjuk, hogy ki kellett emelni a családból mert az apja rendszeresen megverte, az étkezésük viszont nem volt ennyire rendszeres, az iskolában agresszív. A reakciónk a három ismert problémára: szelíd/kedves vagyok hozzá, enni adok neki és másnap elküldöm iskolába. Ez a repertoár, amiből választani tudok. Elküldöm iskolába, mert ezt írja elő a jogszabály, ezt várja el tőlem a főnököm, a gyermekjogi képviselő, a gyám, a gyámhivatal. Viszont, ha tudom azt is, hogy egy a bántalmazás traumájához a kiemeléssel (bármennyire is indokolt) hozzáadódik egy újabb trauma, amelyet előbb kezelni kellene a biztonság és intimitás megteremtésével, akkor van más válaszom, más reakcióm is. Felelet képes vagyok. Amennyiben nem engedem iskolába, hanem először a gyászfeldolgozáshoz szükséges intimitást és a biztonságot próbálom megteremteni számára, választottam a lehetséges reakciók közül. Természetesen ez nem egy szokványos válasz, ezért akár felelősségre is vonhatnak. De ha felelősségre vonnak felelet-képes vagyok, indokolni tudom a cselekedetemet válaszomat, választásomat.

Meg tudom indokolni, el tudok számolni, van válaszom arra, hogy miért így jártam el. Feleletképes vagyok az elszámolás értelmében is, mert el tudok számolni reakciómmal/válaszommal. Adott számomra az elszámolás képessége felelősségre vonás esetén, vagyis adott a felelősségre vonhatóságom (accountability). Ha csak egy válaszom van nem tudom megindokolni miért azt választottam. Mert igazából nem is választottam, csak reagáltam.

Mindezeket összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy az egyéni gondozás-nevelési tervnek van haszna számunkra is. Egyrészt énvédelmi és énerősítő mert:

- tudunk és merünk megvalósítható célokat kitűzni,
- egyértelműsödik és vallható ezeknek a céloknak az értékessége,
- a célok megvalósulnak mert több válaszunk is van a felmerülő kihívásokra,
- ezért sikerélményünk van,
- ha nem valósulnak meg feltárható az oka (mely nem mindig a nevelőszülői tanácsadónak betudható),
- vázolni tudjuk a megtett intézkedéseket, a körülményeket, külső behatásokat és ezek eredményre gyakorolt hatását.

Másrészt önvédelmi: ha felelősségre vonnak, a fentiekben vázoltak birtokában felelt képesek vagyunk, meg tudjuk indokolni mind az eredményt, mind a választott tevékenységeket.

Az elsődleges haszonélvező azonban a gyermek.
A nevelés tudatos tevékenység, ennek következtében elengedhetetlen része a tervezés, a cél és módszerek meghatározása, értékelése, adott esetben módosítása. Valamire nevelünk. Az egyéni-gondozási és nevelési terv ezt a tudatos tevékenységet hivatott elősegíteni.

Tervezni csak úgy lehet, ha van, amivel, vagy aminek alapján tervezni. Tervezni azzal és az alapján lehet, ami a gyermekről ismert. Célt csak ezen ismeretek alapján és ezek figyelembevételével lehet meghatározni.[11] Ehhez természetesen ismernünk kell a gyermeket. A gyermek ismerete nélkül nem hivatkozhatunk az ő érdekére. Honnan tudnám mi az érdeke, ha nem is ismerem. Ha nem tudom mi az érdeke azt se tudhatom miként járhatok el az érdekében. Ismernem kell a tüneteket, és a tünetek mögött álló okokat. Az okok ismerete alapján pedig meghatározható a cél, és megtervezhető az elérése.

[11]Fontos elkülöníteni a nevelő céljait és a gyermek érdekét. A kettő egybeeshet, de mindig legyünk gyanakvóak és vizsgáljuk meg: amikor célt tűzünk ki az a mi célunk, vagy a gyermek érdeke. Ha nem ismerjük a gyermeket, akkor csak a mi célunk lehet.

A gyermek megismerése nem egyszerű feladat, nem véletlen a korábban alkalmazott nyomozói hasonlat. Feltehetően nem lesz elegendő az iratok tartalma. Fel kell térképezni a gyermek addigi élettörténetét is a szülőktől, gyermekorvostól, védőnőtől, alapellátás szakemberétől, óvónőitől, tanítóitól, tanáraitól stb. kapott információk alapján.
Ehhez ad jó eszközt számunkra a gondozási nevelési terv.

Vizsgáljuk és elemezzük ezt a tervet, pontosabban az adatlapját közelebbről.
Ha lebontjuk az egyéni gondozás-nevelés terv formai követelményeit, tartalmát három kérdésre lehet lebontani:

- Mi van a gyermekkel?
- Mit akarok elérni vele?
- Hogyan tervezem elérni?

A kérdések másképp:

- Miért?
- Mit?
- Hogyan?

A három kérdés viszonylatában az adatlap nagy hiányossága, hogy nem minden esetben kérdez rá egyértelműen a gyermek állapotára. Előtörténetére is csak egy helyen (1.a) az okra is egy helyen (3.b). Célszerű lenne minden pontnál és alpontnál az állapot és okok leírása (Miért?). Ehhez lehetne igazítani a célokat (Mit?) és a feladatokat/módszereket (Hogyan?). Ezért a következőkben részletesen elemezzük az adatlapot, **kékkel kiemelve az elemzést.**

Név:	Törzsszám:
Névváltozás (dátummal): Ha volt be kellene jelölni az okot is. A név meghatározó az identitás szempontjából, tudni kell miért történt a változtatás.	
A „Gyermekeink védelmében” elnevezésű nyilvántartási rendszer más ellátók által korábban kitöltött adatlapjainak kézhezvételi ideje (egyenként felsorolva): meg lehet jelölni, hogy mennyire részletesek., ha nem eléggé részletesek látszani fog, hogy nagyon kevés információk alapján kellett a gondozás-nevelést megkezdeni, egyben az információk beszerzésének feladata is határozottá válik	
A gondozás kezdete:	A terv készítésének ideje:
A gondozás helye:	
A terv készítőjének neve:	
A terv készítésében közreműködő szakemberek:	

Részt vettek-e a szülők a gyermek egyéni gondozási-nevelési tervének elkészítésében?	□ igen □ nem
Ha nem, mi volt az oka próbálták-e bevonni őket? Miért nem sikerült?	
Részt vett-e a gyermekvédelmi gyám a gyermek egyéni gondozási-nevelési tervének elkészítésében? Ha nem miért? Fontos szereplője a gyermek életpálya meghatározásának ezért közreműködése vagy távolmaradása is befolyásolhatja a célokat és azok megvalósítását.	□ igen □ nem
1. A gyermek gondozóhelyre történő beilleszkedésének elősegítése	
***a)* A gyermek életvitele és szokásai a szülőtől, gyermektől, korábbi gondozótól, család- és gyermekjóléti központtól szerzett információk alapján, az alábbi szempontok figyelembevételével:** - napirendje (fekvés-ébredés, étkezések ideje) − részvétele a házi munkában − tanulási szokásai − kedvenc tevékenységei, játékai, tárgyai, ételei − megszokottól eltérően használt szavai, kifejezései − elalvási, étkezési, tisztálkodási, egyéb szokásai − alkohol- és drogfogyasztás, dohányzás − bűnelkövetés − iskolakerülés − a gyermek pénzhez való viszonya **Ezen felül minden, amit a gyermekről tudni lehet. Ezek a felszíni ismeretek és nem is elegendőek, ha az átlagostól eltérő az életvitele és szokásai. Ki kell térni az okokra. Miért alakultak így? Enélkül nem lehet megtervezni a következő b) alpontot sem, nem hogy közép vagy hosszútávú célokat.**	
***b)* A gondozó tervei a gyermek mindennapi életéről az alábbi szempontok figyelembevételével Az előbbi a) pontban rögzítettek figyelembevételével, azokra építve.** − ébredés-lefekvés időpontja − házimunka − esti hazatérés időpontja − étkezések időpontja − játék, tanulás rendje − közös ünnepek − dohányzás, alkoholfogyasztás − zsebpénz biztosítása és beosztásának segítése a házirend figyelembevételével	

2. Az élet különböző területein felmerülő feladatok konkrét megtervezése Egyik alpontban sincs megjelölve a cél, MIT akarunk, hová akarunk eljutni, mit akarunk elérni. A célokat itt rögzíteni kell.		
***a)* Egészségügyi ellátás Vázolni kell a gyermek egészségi állapotát, előzményeket (történet, ok) és utalni kell a kapcsolódó dokumentumokra és arra, hogy azok hol találhatóak, célszerű másolatot illeszteni hozzá.**		
A gyermek háziorvosa az elhelyezés után (név, cím, elérhetőség):		
Ha állandó kezelésre, gyógyszerszedésre vagy különleges ellátásra van szüksége a gyermeknek, hol és milyen módon biztosíthatják azt?		
Feladat: **ez a Hogyan**	Határidő:	Felelős:
Hol és milyen módon biztosítják a gyermek fogorvosi ellátását, folyamatos ellenőrzését, különleges szükségleteinek kielégítését?		
Feladat: **ez a Hogyan**	Határidő:	Felelős:
***b)* Mentálhigiénés és pszichés ellátás: Itt vázolni kell a gyermek állapotát, előzményeket (történet, ok) és utalni kell a kapcsolódó dokumentumokra és arra, hogy azok hol találhatóak, célszerű másolatot illeszteni hozzá.**		
Hol biztosítható és milyen módon a szükséges ellátás? Az anyagi feltételeket is írja ide!		
Feladat: **ez a Hogyan**	Határidő:	Felelős:
***c)* Fogyatékosság miatti szükségletek: Itt vázolni kell a gyermek állapotát, előzményeket (történet, ok) és utalni kell a kapcsolódó dokumentumokra és arra, hogy azok hol találhatóak, célszerű másolatot illeszteni hozzá.**		
Hol biztosítható és milyen módon a szükséges ellátás?		
Feladat: **ez a Hogyan**	Határidő:	Felelős:
***d)* Speciális szükségletre adandó válaszok: Itt vázolni kell a gyermek állapotát (történet, ok), előzményeket és utalni kell a kapcsolódó dokumentumokra és arra, hogy azok hol találhatóak, célszerű másolatot illeszteni hozzá.**		
Hol biztosítható és milyen módon a szükséges ellátás?		
Feladat: **ez a Hogyan**	Határidő:	Felelős:

3. Életpálya és szocializáció		
***a)* Tanulmányok vázolni kell a jelenlegi helyzetet és az előzményeket (történet, ok).**		
Az oktatás folyamatosságának vagy - a tanulmányok megszakítása esetén - az iskolarendszerbe való újbóli bekapcsolódás biztosítása:		
Cél: MIT		
Feladat: **ez a Hogyan**	Határidő:	Felelős:
Kiegészítő tanulási segítség - pl. korrepetálás, speciális oktatási, sajátos nevelési igények:		
Igény: **Van, de hiányzik a cél a MIT, ezért itt célt is kell kitűzni.**		
Feladat: **ez a Hogyan**	Határidő:	Felelős:
Tehetséggondozás: **Hiányzik a Miért, melyet ki kell fejteni**		
Cél: MIT		

Feladat: **ez a Hogyan**	Határidő:	Felelős:

***b)* Amennyiben a gyermek már nem folytat tanulmányokat**		
Oka: Csak itt van előzmény igény. **Hiányzik a Mit, ezért itt célt is kell kitűzni**		
Feladat: **ez a Hogyan**	Határidő:	Felelős:
Munkába állás: hiányzik a Mit és a Miért, ezért itt rögzíteni kell a történetet, okokat és a célt		
Feladat: **ez a Hogyan**	Határidő:	Felelős:
***c)* Etnikai, nyelvi, kulturális szempontok itt is vázolni kell a gyermek helyzetét, mit akar és vállal fel, mit karnak a szülők és mit vállalnak, vagyis szintén az előzményeket és helyzetet valamint a célt.**		
Amennyiben az etnikai hovatartozásból feladatok adódnak, azok megnevezése:		
Igény: **Mit**		
Feladat: **ez a Hogyan**	Határidő:	Felelős:
A fenti különleges adat kezeléséhez hozzájárulok: ..... szülő, más törvényes képviselő aláírása		
***d)* Vallás - pl. vallási ünnepek, szokások itt is vázolni kell a gyermek helyzetét, mit akar és vállal fel, mit akarnak a szülők és mit vállalnak, vagyis szintén az előzményeket és helyzetet.**		
Igény:		
Feladat: **ez a hogyan**	Határidő:	Felelős:
A fenti különleges adat kezeléséhez hozzájárulok: ..... szülő, más törvényes képviselő aláírása		
***e)* Társadalmi értékek megismertetése, erkölcsi értékrend közvetítése/alakítása, családi életre nevelés, önállóságra nevelés, munkára nevelés, felnőtt élet előkészítése (utógondozás előkészítése), szexuális életre történő felkészítés: itt különösen fontos a jelenlegi helyzet és az előzmények ismerete, ismertetése. Milyen a szocializációs háttér, milyen az értékrend. Építeni csak ezekre, beavatkozni csak ezek ismeretében lehet. Melyik társadalom értékrendjét kell megismertetni, milyen erkölcsi értékrendet kell közvetíteni. Ez a GH-1 legbonyolultabb és legnehezebb része.**		
Célok: **Mit**		
Feladatok (határidőkkel, felelősökkel): **ez a Hogyan**		
***f)* Kultúra - pl. étkezés, öltözködés, viselkedés, életstílus: a jelenlegi helyzet és az előzmények ismerete ismertetése, hiányzik a Mit a cél, melyet itt is rögzíteni kell.**		
Igények: **Mit**		
Feladatok: **ez a Hogyan**		
Megállapodások/vállalások:		
***g)* Szabadidős tevékenység: A jelenlegi helyzet és az előzmények ismerete, ismertetése szükséges.**		
Cél: **Mit**		
Feladat: **ez a Hogyan**	Határidő:	Felelős:
Hobbik, speciális tevékenységek és érdeklődés: A jelenlegi helyzet és az előzmények ismerete, ismertetése. Lásd következő sor.		
Igény: **Mit de nem csak igény alapján, hanem érdeklődés alapján mire motiválni.**		
Feladat: **Ez a Hogyan, hogyan történik a motiválás.**	Határidő:	Felelős:

Sorolja fel azokat a szabadidős, társadalmi, illetve hobbitevékenységeket, amelyeket korábban végzett, de a jelenlegi helyen nem folytathat a gyermek és indokolja meg, miért nem!		
***h)* Személyes kapcsolatok, barátságok ápolása a jelenlegi helyzet és az előzmények ismerete, ismertetése szükséges, kivel és miért**		
Feladat: ez a Hogyan	Határidő:	Felelős:
Kivel szeretné az elhelyezési tervben, illetve a fent megfogalmazottakon kívül tartani a gyermek a kapcsolatot és ehhez milyen segítséget nyújt a gondozóhely? Miért Név, támogatás:		
Feladat: ez a Hogyan	Határidő:	Felelős:
Igényel-e a fenti feladatok ellátása külön anyagi ráfordítást a gondozóhelytől?		

3/A.[12] Kettős gondozási szükséglettel kapcsolatos további feladatok:		
Fennáll-e kettős gondozási szükséglet?		
Kettős gondozási szükséglet esetén az ebből fakadó további feladatok:		
Hogyan biztosítható e feladatok ellátása?		
Feladat: ez a hogyan	Határidő:	Felelős:

4. Eddig nem rögzített, előrelátható gyermekvédelmi gyámi feladatok tervezése:

Ha eltekintünk a formai keretektől és csak szempontrendszerként tekintünk az egyéni gondozás-nevelési tervre, nem csak tervünk lesz, hanem folyamatosan és szükség szerint felülvizsgálva, módosítva ott lesz a gyermek egész élettörténete, a hozzá igazított célrendszer és azok megvalósítási módja. Ez nem csak a pályaorientálás szempontjából fontos, hanem az identitás szempontjából is. Egy részletes és folyamatosan aktualizált GH-1 űrlapból a gyermek későbbiekben megismerheti egész élettörténetét. Nem lehet megfeledkezni arról, hogy valószínűleg nem lesz az életében egy állandó személy, aki vissza tud emlékezni a teljes élettörténetére. Sok gyermek megél gondozási helyváltoztatást, ezzel elveszhet az életeseményekről való tudás egy része is. Egy jól vezetett egyéni gondozás-nevelési terv lehet az, amiből később is össze tudja rakni élettörténetét. Az élettörténeti könyv mellett.

Összefoglalva: Az egyéni gondozás-nevelési terv nem csupán kötelező, hanem nagyon hasznos is. Ha számunkra értelmezhetetlen és diszkomfortos jelenlegi formájában, tekintsünk rá úgy, mint szempontsorra, és mindegyik szempontnál vázoljuk fel, hogy miért, mit és hogyan kell eleget tenni a benne foglaltaknak. Ezáltal képet kapunk a gyermekről, élettörténetéről, melynek ismeretében hozzá igazított (életpálya) célokat tudunk megfogalmazni, miközben meg is tervezzük elérésének módját. Mert minden összefügg:

- a gyermeket környezetéből különböző hatások érik
- ezek történetekben jelennek meg
- a történetek formálják személyiségét (az identitását, énjét)
- ismernünk kell ezeket a történeteket
- hogy tervezhessük jövőjét (túlélését)
- és ezeket dokumentálnunk is kell, hogy visszakövethető legyen a mi szerepünk is e történetben

[12]Beiktatta: 71/2014. (III. 13.) Korm. rendelet 8. § (4), 4. melléklet 3. Hatályos: 2014. VII. 1-től.

- nem mellékesen, hogy a gyermek számára fennmaradjon a története.

Nem csak identitást kutatunk, hanem egyben identitást is teremtünk, a gyermek túlélési esélye növelése érdekében. Így válik az egyéni gondozás-nevelési terv a(z) (élet)pályaorientáció legfontosabb eszközévé.

Felhasznált irodalom

Bartlett és a sémaelmélet. Wikipédia. https://hu.wikipedia.org/wiki/Frederic_Charles_Bartlett

Bartlett, F.C. (1985): *Az emlékezés: Kísérleti és szociálpszichológiai tanulmány.* Budapest, Gondolat.

Bede N. (2008): *Szociális konstruktumok a segítő szakmában.* In: Segítő szakemberek továbbképzése. Zárótanulmány. Budapest, HEFOP-2.2.1-06/1.-2007-05-0003/4.0

Bogács E. (2015): *Nevelőszülői tanácsadók felkészítése a fiatalok pályaorientációja terén, sikeres társadalmi integráció előmozdítása.* In: Rácz A. (szerk.) Gyermek- és ifjúságvédelmi tanulmányok. A gyermekvédelem megújulási alternatívái, V. kötet. Budapest, Rubeus Egyesület.
http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2015/08/gyermek_es_ifjusagvedelmi_tanulmanyok_otodik_kotet.pdf

Bogács E. (2016): *A gyermeknevelés késő modern kori kihívásai.* Metszetek Vol. 5 (2016) No. 4 http://metszetek.unideb.hu/a_gyermekneveles_keso_modern_kihivasai_bogacs_erno_2016_04

Borbély T.B. - Gyöngyösi K. - Juhász Á. (2013): *Az életút-támogató pályaorientáció a köznevelésben.* Új Pedagógiai Szemle, [on-line] 63. évf. 5-6. sz. pp. 32-49. http://epa.oszk.hu/00000/00035/00158/pdf/EPA00035_upsz_2013_05-06_032-049.pdf

Borbély P.T.B. (2010): *Életút támogató pályaorientáció.* Ph.D. doktori értekezés. Budapest, (ELTE - PPK Neveléstudományi Doktori Iskola)

Böjte Cs. (2019): *Apának lenni józsefi értelemben.*
https://liget.ro/arcel/apanak-lenni-jozsefi-ertelemben-csaba-testver-szerint-isten-nem-teremt-selejtet
https://www.youtube.com/watch?v=i-Xn3vSJk-E

Csíkszentmihályi M. - Schneider, B. (2011): *Életre hangolva.* Budapest, Nyitott Könyvműhely.

Di Fabio, A. - Bernaud, J. (2018): *Narrative Intervensions in Post-modern Guidance and Career Counseling.* Cham, Springer.

Herman, J.L. (2011): *Trauma és gyógyulás: az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig.* Budapest, NANE.

Kenderfi M. (2012): *Hátrányos helyzetű fiatalok pályaérettsége.* In: Szretykó Gy. (szerk): Gazdasági kannibalizmus, hátrányos helyzetű csoportok a munkaerőpiacon és az emberi erőforrás menedzsment: A hátrányos helyzetű csoportok munkaerőpiaci helyzetének szociológiai és humánpolitikai aspektusai. Pécs, Comenius.

Kollár K. - Szabó É. (2005): *Pszichológia pedagógusoknak.* Budapest, Osiris.

Perls, F. (2004): *A Gestalt-terápia alapvetése. Terápia testközelből.* Budapest, Ursus Libri.

Suhajda Cs.J. (2017): *A pályaorientációs tevékenység változása és megvalósulása a köznevelésben a rendszerváltozástól napjainkig különös tekintettel az információs folyamatokra.* Ph. D. doktori értekezés. Pécs (PTE - PMMMIK Neveléstudományi Doktori Iskola)

Ajánlott irodalom

Bágер G. (szerk.): *A tudásalapú gazdaság és társadalom*, Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézet, Budapest, 2008.

Csíkszentmihályi M. (1997): *Az áramlat: a tökéletes élmény pszichológiája.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

Fodor László (2007): *Neveléselmélet.* Kolozsvár, Ábel Kiadó.

Hegyi N. (2018): *Mi a pálya?* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.

Kant, I. (2009): *A tiszta ész kritikája.* Budapest, Atlantisz

Kron, F. W. (2000): *Pedagógia.* Budapest, Osiris Kiadó.

Kulcskompetenciák az Európai Unióban. Európai Bizottság, 2018. http://ec.europa.eu/education/policy/school/competences_hu

Nagy József (2002): *XXI. század és nevelés.* Budapest, Osiris.

Nedelkoska, Ljubica, Quintin, Glenda, Automation, skills use and training, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, 2018.
https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/2e2f4eea-en.pdf?expires=1523353967&id=id&accname=guest&checksum=7054B96287B460A5B9BE3BE4F1E60841)

Nemeskéri Zs., Szellő J. (szerk.*), Digitális kompetenciák és a pályaorientáció munkaerőpiaci összefüggései a 21. században*, Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2017.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1809.pdf

Pataki F. (1987): *Identitás, személyiség, társadalom. Az identitáselmélet vitatott kérdései.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

Pataki F. (2008): *Az „eltűnt én" nyomában.* Magyar Pszichológiai Szemle, 63(3) 409-470.

Pataki Ferenc (1982): *Az én és a társadalmi azonosságtudat*. Budapest, Kossuth Kiadó.

Rácz A. (2012): Gyermekvédelmi háttérrel a felsőoktatásba: a YIPPEE nemzetközi kutatás egyesült királyságbeli és magyar tapasztalatai. Metszetek, 2012/2-3.

Rogers, C. R. (2003): *Valakivé válni: A személyiség születése*. Budapest, Edge 2000.

Jogszabályok

1997. évi XXXI. törvény A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (Gyvt.)

15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről (NMr)

235/1997. (XII. 17.) Korm. rendelet a gyámhatóságok, a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok, a gyermekjóléti szolgálatok és a személyes gondoskodást nyújtó szervek és személyek által kezelt személyes adatokról